

Ulanbátar 21. apríla 1964

Dva dni som venoval návšteve Národného múzea Mongolskej ľudovej republiky. Na oko skromná dvojposchodová budova ako ostatné. Tých niekoľko schodov k vstupnej bráne z oboch strán strážia sochy mytologických levov Arsana a Barsa. V pološere vstupnej haly vnímate len pach naftalínu. Oko si zvykne na prítmie a zadíva sa do takmer úplnej prázdnoty. Otvoria sa pred vami dvere do výstavných siení a ste šokovaný množstvom a rôznorodosťou historických exponátov neoceniteľnej hodnoty. Podľa dvojjazyčnej orientačnej tabule a základných znalostí ruštiny z gymnázia postupujem od praveku k súčasnému obdobiu. Vďaka svojej predvídavosti a obmedzenej kapacite mozgu som si zobral so sebou zápisník. Pred príchodom do Mongolska som mal iba chabé vedomosti o tejto zemi. Teraz sa mi naskytla príležitosť si ich doplniť. Cítim, že som to dlžný tejto zemi, ktorá bude mojím domovom počas šiestich mesiacov.

Uprostred priestornej haly geograficko-geologického oddelenia dominuje päť metrov vysoká a 12 metrov dlhá kostra dinosaura. Praveký jašter dostal právom prívlastok – obrovský. Mongolská zem po mnohotisícročnom väznení vydala už štyri kompletne kostry týchto obrov. Ich niekdajšiu živú váhu odhadujú vedci na štyridsať ton. Najväčší exemplár, vykopaný spod piesku púšte Gobi, putoval do USA a dve kostry sú perlou sovietskych múzeí.

V oddelení starých príšer je hrobové ticho. Návštevníci vyjadrujú svoj údiv medzi sebou iba šeptom, akoby sa báli, že niektorý z obrov dostane chuť na človečinu, i keď v praveku bol iba krotký bylinožravec. Ten tlmený šepot sa hodí k celkovej atmosfére, lebo tu má človek pocit, že je len malou bylinkou medzi obrami. Postupujete medzi stojanmi, na ktorých môžete obdivovať rúrovité kosti končatín pravekých jašterov veľkosti človeka, zuby veľkosti konskej hlavy, stavce veľké ako pivný sud. Na nástenných maľbách sú znázornení pravekí obri ako sa pohybovali v prostredí, v ktorom žili. Je to prakticky malá prechádzka pravekom. Pri pohľade na skamenené vajce dinosaura mi napadne, že najmenej 100 dnešných sliepok by mohlo vyprodukovať rovnakú váhu vajec, ako bola pôvodná váha tohto exponátu. Čeluste pancierovaného jaštera – *Talarurus plicatospineus* a obra s lopatovým nosom – *Andrewsarchus* dávajú tušiť, že títo pravekí vládcovia močiarov boli ešte väčší ako dinosauři. Podľa vystavovanej stehennej kosti jaštera *Saurischia* sa odhaduje pôvodná dĺžka jeho tela na 20 metrov. Iný druh jaštera, *Saurolophus*, zanechal stopu svojich nôh v hline, ktorá stvrdla na kameň a dnes je unikátnou ozdobou múzea. Štyri metrové kly mamuta našli v Centrálnom ajmaku v roku 1960. Aby nezostali prázdne miesta, vyplnili ich skamenelinami pravekých korytnačiek.

Na prvom poschodí je obrovská nástenná tabuľa znázorňujúca vývoj človeka od pravekých ludoopov cez sinantropa, pitekantropa po človeka neandertálskeho. Teraz sa prechádzam už po novšom svete 20 000 rokov starom. K jednotlivým vývojovým stupňom našich predkov sú vystavené sochy a obrazy znázorňujúce prostredie, v ktorom žili a výjavy z ich života. Preskakujem tisícročia a stáročia. Z doby kamennej do železnej, potom do bronzovej. Exponáty z týchto dôb sú mi známe. Nádoby, šperky, zbrane a nástroje sú podobné tým, ktoré vidieť aj v našich európskych múzeách. Tunajšie pochádzajú z hrobov, ktoré sa nachádzajú po celom Mongolsku. Na orientačnej mape je vyznačená cesta, po ktorej putovali Huni po Ázii. Ich cesta sa stráca v Európe. Hunský štát existoval v ôsmom storočí pred našim letopočtom a počas migrácie zanechali

za sebou mnoho cenných pamiatok. Regál venovaný exponátom z Hunskej ríše tvoria ženské vlasy, časti odevu, čínsky hodváb, zbrane a šperky 1000 rokov staré. Múzeum má bohatú zbierku predmetov z obdobia Urgujského, Chjatanského a Kirgizského štátu, ku ktorým pribudli už aj písomné pamiatky.

Priznávam, že niekoľko storočí som absolvoval veľmi rýchlo, lebo som sa chcel dostať čím skôr do desiateho až trinásteho storočia. Ponáhľam sa do ríše vládcu sveta, najväčšieho chána zo všetkých chánov – Džingischána. Jemu patrí jedna samostatná sála.

Pohyblivé sídlo veľkého chána tahalo 24 ťažných volov

Proti vchodu do oddelenia je portrét veľkého vládcu. Na oboch stranách obrazu sú jeho výsostné a mocenské znaky. Biely chvost beluša a čierny vraníka sú pripievané na kopije. Uprostred sály je maketa bývalého sídla chánov, Charchorinu. Pred bohato farebne zdobeným dreveným palácom na nádvorí stojí strieborný strom života. Zo štyroch sklonených vetiev vytekajú životodarné tekutiny do obrovských kotlov. Mlieko, voda, krv a kumys. Pohyblivé sídlo veľkého chána počas vojenských ťažení bola priestorná jurta, postavená na plošine priestranného voza na obrovských drevených kolesách, pred ktorý zapriahali dvadsaťštyri ťažných volov.

Veľký chán všetky rozkazy a správy odovzdával a prijímal ústne. Písanie bolo zakázané a trestalo sa statím hlavy. Spojenie bojujúcich a vysunutých jednotiek s hlavným veliteľom zabezpečovali jazdecké spojky. Spojka vymieňala kone po každom 50 kilometri. Celú trasu absolvovala cvalom. Našiel som údaje o tom, že doručenie správy v sedle z Podunajskej nížiny do Charchorinu trvalo iba 14 dní. Nepredstaviteľný výkon.

Z enormného množstva písomných legiend sa mi zakrútila hlava. Rozhodol som sa, že navštívim profesora Gotova, ktorý ma zabával históriou svojej krajiny počas slávnostnej recepcie.

Profesor Gotov mi ochotne venoval niekoľko hodín a trpezlivo toleroval predĺženie rozhovoru zapisovaním mojich poznámok. Oboznámil ma s dielom Arména Gregora Akanča, ktorý v roku 1270 podal svetu zaujímavé svedectvo o najmocnejšej ríši v trinástom storočí. Podľa domnienky historika Gregora Akanča, hrozná epocha Mongolov bola vôľa Božia. Zvolil si Mongolov, aby potrestal ľudí, ktorí neposlúchali jeho príkazy. Je pravda, že ľudia s hrôzou dodnes spomínajú len na ukrutné činy, no nebolo ich toľko, ako sa píše, ale počet stále rástol ústnym podaním. Pred 12. storočím Mongolmi nazývali malý kočovný kmeň, ktorý žil juhovýchodne od Bajkalského jazera. Okrem toho kmeňa v rozsiahlom priestore okolo Bajkalského jazera žilo ešte šesť iných kočovných kmeňov. Dejiny týchto kmeňov plynuli bez mimoriadnych udalostí. Vyznačovali sa náboženskou znášanlivosťou, hoci niektoré uplatňovali šamanizmus, iní boli bez viery a mnohé skupiny si už oddávna osvojili kresťanské učenie od Nestora, konštantinopolského patriarchu. Kočovné kmene žili v susedstve s mohutnou Čínou. Vzťahy medzi Mongolmi a Čínou v období pred príchodom Džingischána vplývali na vývoj oboch štátov. Kočovnícky spôsob života Mongolov a ich neskrotná bojovnosť znamenala pre Čínu veľké nebezpečenstvo. Aj preto vytvorili svoj unikátny obranný systém – Veľký čínsky múr. Na druhej strane náčelníci kočovných kmeňov radi preberali kultúru od Číňanov. Na začiatku 12. storočia Džingischánov starý otec chán Kabul chcel podriaadiť susedné kmene Mongolom. Tatári podporovaní Čínou mu v tom zabránili. Jeho nástupca Jesügej Bagatur, Džingischánov otec, ktorý sa stal legendou pre svoj mohutný hlas a silné ruky, ktorými vedel vystreliť šíp tak, že ním prepichol dvoch bojovníkov naraz, padol vražednými rukami Tatárov.

Džingischán, vlastným menom Temüdzin, ktorý sa údajne narodil roku 1167, osirel, keď mal 12 rokov. Príbuzní z otcovej strany verní šľachtickému rodu zobrali do opatery slabého chlapca. Temüdzin žil v oveľa biednejších podmienkach ako jeho vrstovníci z tej istej spoločenskej vrstvy. Údajne sa živil ako zbojník a bol v šírom okolí obávaný pre svoju krutosť. Temüdzin bol dedičom aristokratickej tradície a nevzdával sa plánu dobyť celý svet, ktorý v ňom podporoval už jeho starý otec - chán Kabul. Veľmi skoro prejavil svoje vojenské a strategické nadanie, zmysel pre politiku a diplomaciu. Získal mnoho prívržencov a roku 1196 ho zvolili za chána svojho kmeňa pod menom Džingis Kagan. Vďaka svojim diplomatickým schopnostiam čoskoro zabezpečil nadvládu Mongolov nad veľkou časťou strednej Ázie. Postupne si podmanil ostatné kočovné kmene a Mongoli sa stali neobmedzenými pánmi na dobytých územiach. Roku 1206 pri prameňoch Ononu sa zišiel chural – zhromaždenie náčelníkov, na ktorom bol Temüdzin slávnostne vyhlásený za kagana a prijal meno Džingischán – vládca sveta. Keď Džingischán zjednotil Mongolov v jednotný a mocný národ, vytvoril z nich hrozivý vojenský stroj. Kľúčom k neskorším úspešným výpravám bola krutá vojenská disciplína, ktorú vyžadoval od svojich poddaných. Mongolský vojvodca vybudoval svoju absolútnu moc postupným upevňovaním vzťahov medzi chánom a šľachtickými rodmi. Poslušnosť a lojalita jednotlivca k panovníkovi bola formulovaná v zákonoch, ktoré nikto nesmel porušiť.

Veľký panovník zomrel v roku 1227. Pred svojou smrťou rozdelil svoju ríšu medzi svojich štyroch synov. Za svojho nástupcu menoval syna Ögedeja. Ögedejova vláda a panovanie jeho nástupcov boli obdobím najväčšieho rozmachu Mongolskej ríše. Mongoli boli tolerantní aj v náboženskej oblasti. Dovolili podmaneným národom rozvíjať výmenný obchod, a to aj so západným svetom. Dokonca aj zásadne odmietavý Západ začal uznávať Mongolskú ríšu. Cir-

kev takisto prekonala štádium nenávisti, vyvolanú niektorými mongolskými činmi a mocné západné kráľovstvá a cirkev nadviazali oficiálne styky s týmto ázijským štátom. V tomto období sa uskutočnila cesta františkánskeho mnícha Giovannioho di Plano Carpiniho do sídla Mongolskej ríše – Karakorumu, resp. Charchorinu.

Roku 1236 rozkázal Ögedej svojmu synovcovi, chánovi Batu, ktorý bol vnukom Džingischána, aby so svojimi hordami začal ťaženie do Európy. Dejiny zaznamenávajú najväčšiu tragédiu Európy, ktorú ledva prežila. Hordy chána Süböteja vyplenili časť Poľska, Ruska, Rumunska, Bulharska a zastavili sa pri Dunaji. Ťaženie Mongolov smerom na západ zastavila smrť najväčšieho chána. Velitelia sa museli vrátiť, aby zvolili nového vládcu. Naspäť na dobyté územie sa už nedostali, lebo v krátkych intervaloch sa vystriedalo viac vládarov. Po Kjújkovi nasledoval Môngke a po ňom nastúpil Kubilaj. Za jeho vlády dosahuje tatárska expanzívnosť najväčších rozmerov. Rozšíril vládu Tatárov aj na Čínu a Kóreu a založil Juanskú ríšu. Brat Kubilaja, chán Hülegü, ešte stihol rozšíriť ríšu Tatárov v Perzii.

V štrnástom storočí víťazstvom Číňanov nad Mongolmi a rozbitím Juanskej ríše sa začína neodvratný rozpad mongolskej ríše. Mongoli sa sťahujú do stepných oblastí vnútornej Ázie. Tlak Číňanov a bratovražedné boje trvajúce cez viac generácií nakoniec vyústia do rozdelenia Mongolska na Východné a Západné a neskoršie ešte aj na Stredné Mongolsko. Týmto rozdelením bratovražedná vojna vzplanula ešte intenzívnejšie ako predtým. Posledná nádej na obnovenie jednoty a sily sa naskytila za vlády chána Altana. Dochádza k novému rozmachu ríše. Altan je horlivým prívržencom budhizmu, ktorý sa jeho zásluhou rozšíri po celom Mongolsku. Lámovia sú podporovaní vládcom a oni opätovne podporujú jeho. Tento krehký mier je zničený rozdrvením ríše Mongolov expanziou divokých mandžuských kmeňov.

Nastolením vlády Mandžuov sa začína jedno z najkrvavejších období mongolskej histórie. Opakujúce sa povstania ľudu proti tyranom sú krvavo potlačené. Mnohí vládcovia mongolských kmeňov zradia svoj ľud a dávajú sa do vazalských služieb mandžuských tyranov. Cez štyri storočia tiekli potoky krvi najstatočnejších synov národa ako bol Cogto Tajdži, ktorý sa stal legendou a symbolom národnooslobodzovacieho boja. Iba na začiatku devätnásteho storočia dochádza k jednotnému odboju proti vláde Mandžuov. Po mnohých krvavých bitkách povstanci pod vedením Hatan Bátora a Magsaldžaba zlomia vládu tyranov.

Posluhovači cudzích vládcov z mongolských šľachtických rodov, ktorí zradili svoj národ, sa rýchlo preorientovali, a s ich pričinením nadvládu Mandžuovcov vystrieda teokratická monarchia na čele s vládcom Bogdo Geegenom. Zmenili sa iba utlačovatelia, ale ľud ostal utláčaný aj naďalej. Najväčší pán v Urge, chán Bogdo Geegen, syn slnka, najvyššie postavený láma, verný spojenec Číňanov a reakčných vojenských zástupcov cárskeho Ruska, bol zvolený za vládcu Mongolska. Za dobrý plat prakticky predal Vonkajšie Mongolsko Číňanom, ktorí ho pripojili k Číne.

Čína a cárske Rusko formálne uznávajú samostatnosť Mongolského štátu, pričom tým sledujú iba vlastné záujmy. Nechajú Mongolov bez podpory bojovať proti Mandžuom v snahe oslabiť obidvoch, aby sa stali ich ľahkou korisťou. Pod vplyvom víťaznej Októbrovej revolúcie v Rusku zásluhou Čojbalsana a Suchbaatora rastie revolučné hnutie aj v Mongolsku. Číňania posudzujú novú politickú situáciu tak, že mladá sovietska vláda nebude schopná vojensky podporovať slobodný mongolský štát, a preto zahájí ťaženie proti nemu. Navyše do severných oblastí

Mongolska vtrhli aj cárske vojská a tyran barón Unger – Sternberg nastolil so svojimi krutými vojenskými oddielmi krvavý teror. Vojnami a terorom zjednotený národ bojuje tak na troch frontoch. Proti Číňanom, proti bielogvardejcom a proti Mandžuom. 10. júna 1921 zvíťazí revolučná národná strana a 26. novembra 1924 vznikne samostatná republika – Mongolská ľudová republika. Vytvorilo sa spojenectvo dvoch socialistických štátov – slabého Mongolska a silného Sovietskeho zväzu. Od tejto chvíle silný priateľ a spojenec vplýva na formovanie dejín Mongolska.

Vďačný za obsírnú rekapituláciu dejín Mongolska rozlúčim sa s profesorom Gotovom. Obidvoch nás to vyčerpalo. Po takom dlhom sedení dobre padne prechádzka na čerstvom vzduchu. Na námestí stojí jazdecká socha národného hrdinu Suchbaatora. Hrdo sedí na cválajúcom koni ako kedysi na čele bojujúcich vlastencov. Jeho telesné pozostatky sú uložené v mauzóleu pred vládnu budovu spolu s telesnými pozostatkami jeho staršieho spolubojovníka za slobodu národa Čojbalsama.

V hlave mi víria myšlienky a dojmy z poobedňajšieho zážitku. V hale hotela som stretol Füreidiho. Chystá sa navštíviť svojich krajanov, ktorí vrtajú artézske studne niekde na juhu. Pocestuje na nákladnom aute, ktoré pred cestou zaťažia kameňmi. Takto sú vraj znesiteľnejšie otrasy v kabíne auta. Moji spolubývajúci nechali kľúče od našej izby na recepcii. Milá recepčná Naran Ceceg práve konverzuje so starším pánom. Zmeravel som od prekvapenia. Rozpráva plynulou češtinou.

„Preboha, Naran Ceceg, vy rozumiete a hovoríte po česky? A to ste pred nami zatajili, keď sme vás šacovali a podaktorí vás aj fiktívne pomilovali! V mene nás všetkých prosím o odpustenie.“

“Proč? Mne se to líbilo. Víte, já jsem studovala na vysoké v Praze pět let.“

No nazdar, to sa chlapci budú tešiť!

Výrazne sa prejavuje nervozita v našej skupine. Balandorč a Cendechu ju citlivo postrehli. Vymýšľajú pre nás rôzne programy v snahe upútať našu pozornosť na iné veci, než na stále odkladaný odchod do terénu. Dvadsiateho doobeda sme navštívili palác posledného cisára a hlavného lámu v jednej osobe – Bogdo Geegena. Palác je dnes lámaistickým religióznym múzeom. Uprostred priestrannej zelenej lúky na pravom brehu Tuly stojí pagodový komplex bývalého sídla tohto posledného cisára a hlavného lámu Mongolska. Je ohradený latkovým plotom, natretý červenou a zelenou farbou. Iba čelná strana záhrady je chránená vysokým bielym murovaným plotom. K hlavnej bráne sa dostanete chodníkom, ktorý sa vinie na zelenom trávniku ako zlatý had. Jemné zrnká zlepenca v žltom piesku odrážali lúče slnka, a tým máte dojem, že na chodník niekto rozsypal zlatý prášok. Zastavíte sa pred mohutnou bránou, ktorá vám svojou architektúrou a farebnosťou vyráži dych. Brána je zasadená pod členenú strechu, akoby bola podstavcom pod rozprávkovú loď, ktorá má štyri paluby rozširujúce sa vždy zhora nadol. Celá stavba imituje na seba nakladené lode, ktorých vonkajšie steny kajút sú ozdobené maľbami a paluba zakrytá členenou zelenou škridlovou strechou, ktorá je na oboch stranách vyhnutá nahor. Podobne je riešená aj mohutnejšia stavba vlastného paláca. Z paluby tejto zvláštnej lode na vás nepozerajú námorníci, ale figúry opíc, slonov a iných zvierat, najviac sošky srncov alebo kôz ležiacich proti sebe so zrakom upretým na akúsi monštranciu. Podoby zvierat v rôznych polohách vyliali z bronzu, zo železa, alebo ich vytesali z nefritu, alebo z kameňa.

Na vstupnej bráne sú na červenom podklade maľby znázorňujúce bojovníkov v plnej pa-

ráde a ozbrojených tradičnými zbraňami slávnej minulosti. Svojím výzorom naháňajú strach a vzbudzujú rešpekt tak, že len váhavo beriete do rúk hrubý železný kruh, ktorý drží medzi zubami zlatý lev. Udriete ho o bradu zvierata, ktorý na vás cerí zuby a pred vami „sa otvorí sezam“. Vstupujete do paláca. Kým ste sa dívali na farebné brány a biele múry s reliéfmi, oslepilo vás slnko a v pološere paláca musíte chvíľu čakať, aby ste uvideli niečo, čo vás zaiste bude šokovať a zasiahne vás ako úder blesku.

Strechu paláca podopierajú jasnočervené stĺpy, okolo ktorých sa vinú zlaté draky. Strecha je poskladaná z guľatých trámov, ktoré zapadajú do seba, ležia na sebe, pri sebe a všelijako, ale najmä poskladané majstrovsky dokonale. Sú natreté rôznymi farbami a ozdobené miniatúrnymi maľbami, ktoré znázorňujú rôzne krajinky, výjavy zo života pastierov, mystické postavy bohov a démonov, ornamenty ľudovej tvorivosti, kvety, motýle, vtáky a rastliny. Na jednom tráme som našiel znázornenie neba, pekla, očistca, ba dokonca aj vševidiace oko Boha v trojuholníkovom dvorci. Trošku ma prekvapila tá podobnosť znázornenia tých istých prvkov rôznych náboženstiev.

Aj steny paláca sú ozdobené podobným spôsobom ako jeho strop. Kým z trámov stropu visia rôznofarebné drapérie, zatiaľ na steny pripevnili rôzne masky dobrých a zlých démonov. Niektoré sú naozaj strašidelné. Sú bohato ozdobené drobnými farebnými kamienkami polodrahokamov a strieborných platničiek. Na čelnej stene ústrednej sály paláca sedí na vyvýšenom tróne pozlátená múmia posledného cisára Bogdo Geegena v životnej veľkosti. Jeho zlaté telo obliekli do slávnostného hodvábného rúcha. Široká, bohato zdobená hodvábná šerpa obopínajúca jeho zlatý krk siaha až k obetným kahancom pri jeho nohách. To, že bol najväčším svetským a duchovným pánom, je vyjadrené aj tým, že po jeho boku stoja oveľa menšie postavy lámov. Telesné pozostatky Bogdo Geegena preparovali lámovia ojedinelým spôsobom, ktorý sa nikde na svete nepoužíval. Zachovalosť múmie zabezpečili jeho pozlátením.

Vo všetkých miestnostiach sú vitríny plné rôznych sošiek, nádob a religióznych predmetov. Tvarovali ich z rôznych kovov a liatin, z nefritu, ale aj zo zlata a striebra. Väčšina figurálnych sošiek je dielom veľkého mongolského štátnika a sochára, ktorý žil v sedemnástom storočí – Zana-bazara. Znázornil Budhu vo všetkých možných polohách a pri rôznych činnostiach, bohyne víťazstva, bohatstva a bohyne s ôsmymi a šestnástimi rukami či bohyňu plodnosti v nespočítateľných polohách v lone plodného Budhu.

To minimum som zapísal do denníka. Na to, aby som celé bohatstvo takejto vzácnnej pamiatky mohol hodiť na papier, by som potreboval hlboké znalosti z odboru histórie, šamanizmu, budhizmu, výtvarného umenia a architektúry. Mám len prozaické povolanie, a preto sa uskromním s mojím záznamom, ktorým chcem iba mumifikovať moje dojmy na celé obdobie môjho života. Aj bez pozlátenia majú pre mňa cenu zlata.

Po návšteve cisárskeho paláca budem netrpezlivo čakať na deň, kedy budem môcť nahmatať pulz živého organizmu lámaistického kláštora.

Zasa len sľuby a sľuby. Zostávame v Ulanbátare. Na otázku „kedy“ dostávame odpoveď „už zajtra alebo čoskoro“. Musíme si zvykať na rozdiely vo význame prísloviak. Blízko znamená 200 km, zajtra a čoskoro je viac ako desať dní.

Traja rybári Mirek, Jardo a Bohuš vyrazili ráno na rybačku s Cendechuom. Ostatní s Balandorčom sme navštívili športovú halu, kde práve prebiehajú majstrovstvá republiky v zápasení

obrov. Zápasenie obrov – barilda – je ojedinelý štýl zápasenia. Je tradičným národným športom Mongolov. Bez rozdielu telesnej váhy borcov nastupuje viac zápasiacich dvojíc na parket haly a vylučovacím spôsobom po sérii víťazstiev sa stáva majstrom ten najzdatnejší z nich. Zápasník, ktorý dosiahne šesť víťazstiev, získa titul sokola. Pokračuje v boji v skupine víťazných slonov.

Šuškejú si do ucha alebo oddychujú

šivkami. Farebné vyšívané čizmy so zdvihnutou špicou sú taktiež bohato zdobené. Oblečenie zápasníkov je ťažko definovať podľa nami poznaných európskych odevov alebo dresov. K vyšívaným veľmi krátkym trenírkam patrí aj vyšívaná kratučká kazajka, ktorá kryje iba hornú časť chrbta, plecia a kúsok ramena. Sú pripevnené k telu pomocou šnúr. Počas zápasu môžu poslúžiť na pevnejšie uchopenie protivníka. Zápasníci nastupujú k boju kolísavým krokom s rozpaženými ramenami. Napodobňujú tým nemotornú chôdzu orlov. Odovzdávajú svoje čiapky svojim trénerom. V predklone s ovisnutými rukami sa postavia proti sebe a hľadajú možnosti, ako najlepšie uchopiť protivníka v pravý čas. Tá očakávaná chvíľa niekedy prichádza tak neskoro, že nezasvätený človek si môže myslieť, že bojovníci zmeraveli Boh vie od čoho. Potom vyrazia proti sebe. Prehráva ten, ktorý sa prvý dotkne zeme telom alebo kolenom. Víťaz chodí do kruhu kolísavým krokom tancujúceho orla. Máva pažami ako pyšný vták s krídlami nad koristou. Tréneri a rozhodcovia so zdvihnutými pažami spievajú ódu víťazstva. Obecenstvo tleska, oslavuje a pokrikuje. Mávaním šerpami, klobúkmi a čiapkami vyjadruje svoje nadšenie. Aj my sme sa k nim pripojili zo slušnosti. Stále zápasenie do kola pre nás nebolo ani tak vzrušujúce, ako nekonečne dlhé.

Znovu som v múzeu. Teraz chcem dôkladnejšie prezrieť bohaté zbierky exponátov mongolskej fauny a flóry. Aspoň zabudnem na neprijemnosti vyvierajúce zo studne netrpezlivosti. Múzeum je priam nabité krásnymi trofejami lovnej zvere a vtáctva. Na veľkej nástennej mape sú vyznačené oblasti výskytu jednotlivých druhov živočíchov. Je samozrejmé, že pozornosť Európana upútajú také zvieratá, ktoré sa u nás nevyskytujú. V severnej oblasti tajgy a v západnej vysokohorskej oblasti Altaja sa nachádzajú najvzácnejšie druhy kožušinových zvierat, početné stáda kapitálnych exemplárov vysokej a čiernej zveri, dravcov, rozmanitá škála dravých, bažantovitých a spevavých vtákov. V močaristých lesoch žijú losy a v severných studených pásmach soby. Vysokohorské končiny a doliny patria kamzíkom, muflónom, divokým kozám a argalom – jeleňom pižmovým. Zo vzácných kožušinových zvierat žijú v lesoch severu sobole, rosomák európsky a sibírsky jazvec, a celá škála kún vrátane vzácného hranostaja. Na nedostatok zvierat

Absolútny víťaz získa titul leva.

Tréneri predstavujú zápasníkov rozhodcom, sebe navzájom a obecenstvu. Hrdelným hlasom spievajú o rodičoch borca, o kraji, odkiaľ pochádza, a o jeho detstve. Počas predstavovania majú zdvihnuté paže k nebu. Tréneri a rozhodcovia sú oblečení do sviatočných lesklých farebných délov. Na hlavách majú okrúhle kuželovité mongolské čiapky, ktorých stred je formovaný do kužela. Sú ozdobené striebornými výšivkami.

sa nemôžu sťažovať ani stepi a púšte. Sú domovom ojedinelého druhu antilop – sajgy stepnej a hrvoľatej – zerení, psovitých a pernatých dravcov, žeriavov a rôznych druhov hrabošov, bažantovitých a vodných vtákov a najmä kráľa medzi stepným vtáctvom – dropa. V severných lesoch, ale už aj v oblasti lesostepí šarapatia v stádach domácich zvierat medvede, vlci a hyeny a vo vzácných prípadoch snežný pardál, rys a divá mačka. K vzdušným sanitárom prírody sa pripájajú štvornohí pomocníci, ktorí žijú po celom území, a to rôzne druhy líšok a šakalov. Popri vodných tokoch a jazerách žijú vydry a bobry. Medzi veľmi vzácne a chránené druhy zvierat, ktoré vymierajú pre chamtivosť a hlúposť ľudí, patria divoké kone – tarpany a kulan. Žijú v malom počte v stádach prevažne v odľahlej podaltajskej oblasti. Divé ťavy vraj žijú v neobývaných krajinách púšte. Z exotických hlodavcov a hrabošov spomeniem svišťa, ktorý je azda najtypickejším zvieratom Mongolska a vyskytuje sa všade. Tarbíky žijú v stepných oblastiach. V tajge pobežujú na stromoch páskavé veвериčky burunduk a medzi konármi košatých stromov plachtia lietajúce veвериčky.

Zbierka vtákov je ešte bohatšia ako zbierka zvierat v predchádzajúcej sále. Medzi všetkými druhmi dravcov dominuje obrovský čierny bradatý stepný orol, ktorý má rozpätie krídel viac ako 3 metre. Aj zbierka vodného vtáctva je veľmi bohatá. Medzi rôznymi druhmi divokých husí a kačíc sa tu nachádzajú aj labute, žeriavy, volavky, alebo aj pelikán. Aj v oddelení rýb a obojživelníkov je čo obdivovať. Dominantou bystrín a kráľom medzi pstruhovitými rybami je hlavátka – tajmen. Obdivujem kapitálne dravce, sumce riečne, štuky, zubáče, malého amurského sumca a pre mňa neznámeho jesetera.

Bříř! Zdá sa, že sa nevyhnem stretnutiu so zmijou. V Mongolsku žijú lesné, skalné, piesočné, teda sa nachádzajú všade, podobne ako ich sympatickejší príbuzní jašterice. Malé púštne gekóny s baraňou hlavou a jašterice zelené, zlaté, tyrkysové, šupinaté, hladké, bezfarebné a páskavé. Práve som sa dostal k zbierkam motýľov, keď ma strážca pokladov upozornil na blížiacu sa záverečnú hodinu. Pri odchode som zbadal v jednej spojovacej chodbe viac-menej skryté exponáty stredovekých zariadení a predmetov, ktoré používali na mučenie previnilcov. Škatuľka cigariet u strážcu zabrala a daroval mi ešte zopár minút. Deväť spôsobov hrozného mučenia znázornili obrazmi a pod nimi sa nachádzajúcimi mučidlami a nástrojmi. Banzdach znamenal bitie holého tela a šaachaj mlátenie tváre drsnou lopatou, kým sa neoddelilo mäso od kosti. Trestaný chulž dajna umrel od hladu v okovách a odsúdený na char-khir zavretý v drevenej debne. Odsúdeného na tujpuu-cuchalach postavili na deväť tehál, vyviazali ho za palce oboch rúk a postupne vyberali z pod nôh jednu tehlu za druhou. Pri treste toonuur ho pálili žeravým železom a pri chonger-arraga mu rozdrvili ruky i nohy vo zveráku.

V hoteli sme sa stretli pri večeri a každý referoval o svojich zážitkoch. Rybári síce ryby neulovali, ale ukoristili malé mosadzné kahany a drobné hlinené plastiky Budhov. Vraj ich našli na niektorej mohyle. No nazdar, ešte sa z nich vyklúajú vykrádači hrobov. Som spokojný, lebo svoj úlovok pokladám za oveľa vzácnejší ako tých pár hlinených figúr.

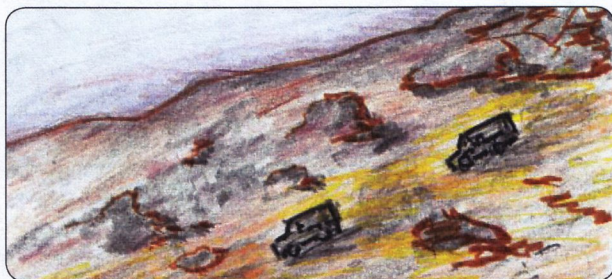
Ulanbáatar 21. apríla 1964

Niečo sa deje. Veci sa pohli dopredu. Cítíme to v špiku kostí. Okolo nás je nezvyklý ruch, Balandorč raz behá okolo nás a potom okolo námestia. Cendeču je zarmútený a vyhýba sa priamej odpovedi. Václav nám odkazuje, aby sme sa všetci dostavili na našu ambasádu. Od nášho príchodu do Mongolska sme tam pozvaní prvýkrát. Doteraz Mirek vybavoval všetky náležitosti ako styčný dôstojník. Na zastupiteľstve sme odovzdali služobné pasy a ostatné osobné doklady ako vodičský list a pod. Máme otvorený účet, na ktorý ministerstvo previedlo určitú sumu v mongolských tugroch ako preddavok. Z tohto spoločného účtu sme mohli čerpať na výdavky podľa osobnej potreby a taktiež na spoločné výdavky. Mirek sa stal nielen styčným dôstojníkom, ale aj naším účtovníkom.

Na zastupiteľstve nás privítal tajomník veľvyslanectva súdruh Novák, ktorý od nás žiadal fotografie na mongolský vodičský list a poľovnícku legitimáciu. Rybársky list tu ešte nepoznali a medzinárodný vodičský list neuznávajú.

Všetci dostanete tieto doklady, dajte fotografie, ihneď! – znela požiadavka súdruha Nováka.

No nazdar. Kde v materi máme ihneď vyhrabať fotografie?! Kto na to myslel pri balení, keď na to nebol predtým upozornený?! Hrabali sme v peňaženkách, ale márne. Našťastie Mirek našiel negatív fotografie, ktorú použil pri výmene svojho nového občianskeho preukazu. Tým sa vyriešil náš problém. V tmavej komore veľvyslanectva sme za krátku dobu vyrobili 24 kópií pozitívov. Úradníkom to vôbec nevadilo, že do dokladov nalepovali rovnaké fotografie. Nerozoznali rozdiel medzi našimi tvármi, ako aj my sme ťažko rozoznávali Mongolov. Pre nich sme boli všetci vyblednutí, svetlovlasí, dlhonosí, s vypúlenými očami a chlpatí ako opice. Dostali sme do ruky 24 rovnakých dokladov, ktoré sa dostali do rúk oprávnenému majiteľovi nie podľa znázornenej tváre, ale podľa mena, ktoré bolo na doklade zamiešané do mongolčinou napísaného textu písmenami ako v ruskej azbuke. Domodorč nás oboznámil s obsahom dôležitých dokumentov. Získali sme oprávnenie na odstrel všetkých lovných zvierat pre vedecké účely a niektoré na zásobovanie kuchyne. Ktoré patrili do ktorej kategórie, to sme sa nikdy nedozvedeli, ale nás to netrápilo, lebo sme všetci boli vyznavačmi ľudovej múdrosti „kdo se moc ptá, moc se doví“. K tomu radostnému oprávneniu sme získali navyše aj oprávnenie na vedenie motorových vozidiel bez obmedzenia. Hneď sme sa aj vyzbrojili. Kúpili sme dve brokovnice a jednu guľovnicu. Takéto vybavovanie dokladov ani zlomyseľný človek nemôže označiť ako byrokratické. Ale sranda to je.

Z náhornej planiny do púšte Gobi

Zrodenie obrazového dokumentu

Vítajte v Mongolsku

Prví čl. letci na pôde MoLR

Nový obchodný dom

Pred budovou ÚVKS ešte stojí socha Stalina

Budova vlády a Veľkého churalu

Unavení kupci

Oáza v meste - hotel Ulanbátar

Na lúke vyrastá nový hotel

Už si nesadne na koňa

Kde sa nové stretlo so starým

Budova akadémie

Hipo parkovisko pred obchodom

Vyúčtovanie pomocou „sčotu“

Typický mongolský ornament

*Obchody v čínskej štvrti
Mongolka v národnom kroji*

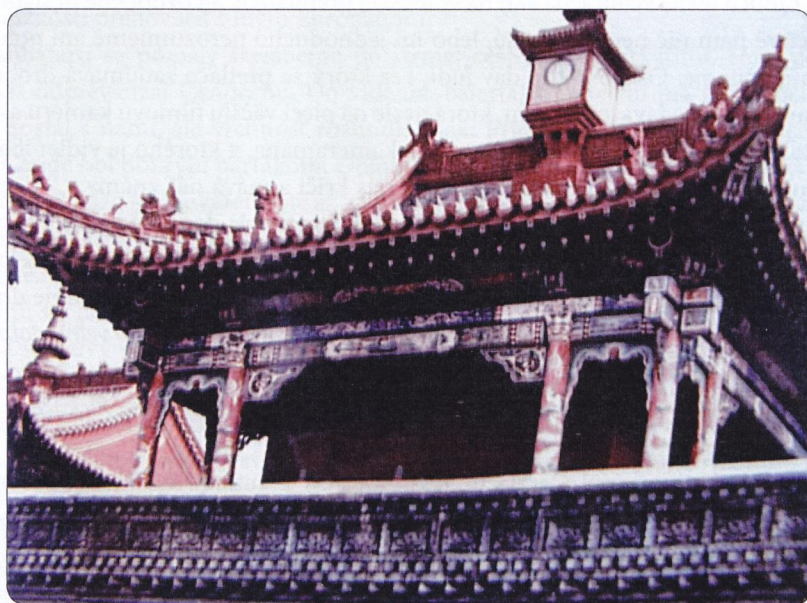

Zlaté detičky a zlaté rybičky

Národné divadlo

Dokonalá práca majstrov

Budova športovej haly

Čoyr 22. apríla 1964

Pred polnocou nám Václav oznámil radostnú správu: „*Kluci, zítra se odjíždí.*“ V tom momente vyletel do vzduchu od poriadneho hobľa, čím sme vyjadrili naše nadšenie.

Dnes je výnimočný deň. Ráno sme mohli spať do deviatej a raňajky pre nás podávali do desiatej. Pred inštitútom nás čakal pristavený zil. So širokým úsmevom, ktorý je typický pre širokolícich Mongolov, predstavil sa nám strapatý vodič zilu Čimbat. Za hodinu sme naplnili korbu vozidla pripravenými debnami, ktoré sa dostali pod ochrannú plachtu a v plnej pohotovosti sme sa zaradili do vyrovnanej línie áut pred budovou ministerstva poľnohospodárstva. Gazy stoja v radoch tesne vedľa seba ako na vojenskej prehliadke. Sú ozdobené heslami na transparentoch, ktoré nám nič neprezrádzajú, lebo im jednoducho nerozumieme ani potom, čo ich horko-ťažko prečítame. Okolo áut je dav ľudí, cez ktorý sa pretláča zaujímavá drobná figúrka podobná pouličným predavačom novín, ktorá nesie na pleci väčšiu filmovú kameru ako je sama. Človek má taký dojem, akoby kamera prenášala kameramana, z ktorého je vidieť iba kockovú čapicu hore a čižmy dole. Z jedného gazu na nás kričí a máva náš známy z letiska, záhradník Wagenkrecht. Prezimoval v Československu a teraz sa vracia do založeného ovocného sadu a vinice na juhu Mongolska. Ak mu štyridsaťšupňové mrazy niečo nechali, tak bude pokračovať v začatej práci. Využíva čas pred zahájením slávnostnej rozlúčky na poskytovanie dobrých rád takým začiatovníkom, ako sme my: „*Ak je niečo dobré, tak je to sajn, ak je to veľmi dobré, tak je to sajn bajná. Opačne, všetko, čo je zlé, je mú, a keď to stojí za hovno, tak poviete mú bajná. Domácim babám dajte pokoj, lebo je tu viac syfilitikov ako filciek na našich pouličných filckách.*“

Ďakujem za cenné informácie.

Konečne sa z davu vynoril Cendechu. Zavedie nás k autám, ktoré nakúpila naša vláda v rámci internacionálnej výpomoci pre veterinárnu službu Mongolska. Počas nášho pobytu budú slúžiť našej expedícii. Predstavuje šoférov – Domodorča, ktorého budeme volať Dorči, ktorý z pôvodnej profesie agronóma presedlal na šoféra, holohlavého Lambadorča, ktorý bol niekedy lámom a svojim vekom si vyslužil od nás meno Dedo a nakoniec neupraveného, trochu tupého dobráka Dorčchua. Bez väčších problémov sa k nim pridá budúca posádka. Najinteligentnejším zo všetkých prítomných vodičov je Dorči, ktorý pôjde na čele kolóny. V kabíne veliteľského cestovného gazu dostanem miesto ako dokumentarista výpravy. Mojimi spolucestujúcimi budú náš vedúci Václav a jeho zástupca Mirek. Ako Pilát v Otčenáši som sa ocitol v elitnej spoločnosti. Do druhého cestovného gazu so šoférom Dedom sa dostali všetci sangvinici, Bohuš, Karel a Jardo. Dorčchu bude šoférovať gaz – safari, v ktorom pocestujú Alfonz, Eugen, Vašek a Ondrej. Slávko bude robiť spoločníka Čimbatovi v kabíne zilu. Je zodpovedný za prepravovaný materiál. Štvrtý gaz šoféruje Džordžesuru. Je vyhradený pre špecialistov Frantu a Romana.

Všetky výpravy rôznych profesií odchádzajú naraz, preto je tu toľko áut a toľko ľudí. Mlynári a vrtači studní z Maďarska, geológovia od nás a z Poľska, stavbári, záhradníci z rôznych kútov sveta. Všetci netrpezlivo čakajú na odchod. K našej kolóne sa pripoja aj pracovníci veterinárnej služby Mongolska, ktorí sa zúčastnia očkovacej akcie. Na čele ich skupiny pocestuje náš nový pridelený organizátor, vedúci a tlmočník v jednej osobe, hlavný epizootológ MoLR, veterinárny lekár – Perele.

Čas plynie a my zatiaľ len tak postávame pred budovou ministerstva a sledujeme zúfalé pokusy technikov prinútiť mikrofón vypustiť zo svojho hrdla znesiteľnejší zvuk namiesto chrčania. Ešteže sme vybavení ušíankami. Konečne sa mikrofón umúdri. Reční minister, my nerozumíme z toho nič, ale tleskame mu spolu s Mongolmi. Potom prehovorí Václav. Mongoli mu nerozumejú a tleskajú mu spolu s nami. Nikto nereklamuje, že nerozumel rečníkom, lebo mikrofón sa svojím chrčaním aj tak postaral o to, aby nikto nič nerozumel. Fúka nepríjemný studený vietor.

Naraz naštartovali všetky motory. Benzínový oblak na chvíľu zakryje pred naším zrakom na rozlúčku mávajúceho ministra a dusiacich sa účastníkov slávnostnej rozlúčky. Mesto opúšťame spoločne. Postupne sa vyčlenia z kolóny vozidlá s rôznymi expertmi, ktorí odchádzajú plniť svoje poslanie. Chudák Wagenkrecht bude zase žiť sám. Európan pol roka odlúčený od civilizácie a od možnosti prehovoriť s iným Európanom.

Z Ulanbátaru sa pomaly škriabeme po strmej ceste na pahorkatinu. Hore zastavujeme. Až sem nás odprevádzal Cendechu. Do videnia, bajertá! Cendechu má slzy v očiach. Bol by býval rád zostal s nami, ale vrchnosť rozhodla inak. Pridelili nám nového vedúceho – dargu Pereleho. Cende bol dobrým partákom. Oblúbili sme si ho. Bola s ním sranda. Teraz sa dívame za ním ako odchádza po kľukatej ceste až zmizne z dohľadu. Ťažko sa lúčime s nádhernou panorámou bieleho mesta, ktoré pred nami leží v hlbokoj doline ožiarené slnkom. Okolité svahy hôr sú zasnežené. V údolí bielej plachty júrt na hneďom podklade evokujú dojem, akoby ste sa dívali na lúku plnú snehobielych pečiarok.

Silný a mrazivý severák nás zaháňa do áut. Koniec rozjímaniu, čaká nás krutá realita. Asi dvadsať kilometrov od mesta sme opustili jedinú stavanú cestu Mongolska, ktorá má dĺžku iba 140 km. Tam, kde končí táto cesta, sa začína nekonečná step. Dorči si zaznamenáva stav tachometra a s úsmevom nám vysvetľuje lámavou mongolskou ruštinou, že jedinou spoľahlivou orientačnou informáciou o tom, či kolóna dorazila do vytýčeného cieľa, je odmeraná vzdialenosť tachometrom. Ukazuje na orientačnú tabuľu. Vľavo smer Gobi, vpravo Hudžirta. Z druhej strany je vľavo Hudžirta a vpravo Sibír. Vyhliadky sú málo utešujúce, ale orientácia je veľmi jednoduchá. Treba si len zapamätať, kde sú svetové strany. Všetky cesty na juh vedú do púšte a na sever do tajgy. Vyznačiť vzdialenosti je zbytočná márnotratosť.

Konverzácia s Dorčim zatiaľ je nič moc. Neprenikli sme ešte do mongolčiny a Dorči sa nepreladil do ruštiny. Ale je učentlivý, to sa musí uznať. Rád nás upozorňuje na jamy výstrahou „kurva“. Naučil sa to od nás, keď sme ho obdarili týmto uznaním po tom, čo s nami vletel do jamy. Dorči si myslí, že kurva znamená „pozor, tu je jama“. Na konci križovatky sa vejárovitro rozchádzajú cesty. Vyjazdené koľaje vedľa seba. Šesť, desať, dvanásť hlbokých rýh do materinskej zeme. To sú cesty prvej triedy, vyznačené na našej mape hrubou červenou čiarou. Šibalstvá kartografov. Že je mnoho ciest vedľa seba, to by ešte neznamenal pohromu. Tragédia spočíva v tom, že tie rovnobežné koľaje zvädzajú šoférov pretekať sa. Mongolskí šoféri nezaprú, že ich matka nosila v sedle, že sa narodili v sedle, že sa naučili chodiť v sedle a skladali skúšku na získanie vodičského oprávnenia tiež v sedle. Z času na čas sa rozpútali nemilosrdné preteky medzi gazmi. Preteky pre šoférov, nemilosrdné pre nás. Šoféri zatlačia plynový pedál na doraz. Naklonení tak, že sa čelom dotýkajú predného skla, priam rajtujú na sedadle auta. Dorči je skúsený a aj primerane rozumný pilot. Vyberá si vždy krajné stopy, ktoré nie sú natoľko vyhlbe-

né kolesami ako ostatné. Nikto si nemôže predstaviť, čo je to cesta prvej triedy na stepi, kto ešte nebol priamym trpiacim účastníkom takýchto pretekov. Doteraz sme to nevedeli ani my. Čo sa dialo v druhých kabínach terénnych áut, to sme nestačili registrovať, natoľko sme boli zaujatí vlastnými problémami. Nakláňame sa raz na jednu, raz na druhú stranu tak prudko, že hlavami udierame do seba. Tí, čo sedia na kraji, majú tú „výhodu“, že dostávajú údery aj od kovovej konštrukcie celtovej strechy auta. Beda nám. Ručička tachometra sa trasie na osemdesiatke a my sa trasieme v kabíne. Rútime sa na rovine a zrazu pred nami priekopa. Zaškripú brzdy a cestujúci z predného sedadla letia do čelného skla. My zozadu na ich chrbrty. Na naše chrbrty ruksaky. Toto sa pravidelne opakuje počas bláznivých pretekov. Kamery máme na krku zavesené na krátko a prsia dobité od nich. Odzadu nás obtlkali zbrane, tak ich musíme držať pred sebou. Aby nám nevypichli oči, držíme ich dole „laufom“. Rovina a potom plnou parou vpred vletíme do hlbokého koryta rozvodneného prítoku Tuly. Dorči manipuluje rýchlostnou pákou, pákami redukcie a predného náhonu ako bubeník s paličkami. Výsledkom jeho snaženia je, že prudko vyrazíme z riečiska a teraz všetko letí opačným smerom. Mirek si hľadá čiapku a my hľadáme všetko. V kabíne už nič nezostalo na mieste. Aj my sme zmenili polohu. Kabína je plná vody, chránime si nohy. Počas škriabania sa z koryta po strmom brehu voda z kabíny vytečie.

Keď sme konečne zastali na náhornej planine, aby sme počkali na zil, ktorý za nami nestačil, boli sme svedkami zvláštneho výjavu. Bohuš vytiahol Deda spoza volantu za krk, triasol ho ako pes handru, vykrikoval chraplavo také nadávky, že ešte aj zarytý rasista by sa mohol od neho naučiť niečo nové. Týmto mu dával najavo, že nie je celkom spokojný s jeho jazdou. Rád by sa dožil toho, že spozná vlastné dieťa, ktoré sa má onedlho narodiť v Prahe. Keď Dedo dostatočne omodrel, Bohuš mu doprial trošku vzduchu a ešte raz ho poriadne potriasol. Modrá sa menila na hnedú na tvári Deda, ktorý sa teraz na Bohuša dobrušrečne usmieval. Pokladal to za dobrý žart. Ani vo sne by ho nenapadlo, že Bohuša naozaj našťval. Ten úsmev odzbrojil Bohuša, ktorého prešla zlosť a precedil cez zuby: „*Jsi blbej, já vím,*“ a podal Dedovi ruku na zmierenie. Od toho incidentu Dedo vedel, že keď Bohuš zareve: „*Dedo!*“ a roztiahne prsty, aby mal istejší hmat na jeho gágor, znamená to príkaz na spomalenie.

Počkali sme na Slávka a Čimbata. Vymenili sme si s nimi pár slov a pokračovali sme v ceste. Od Ulanbátaru stepná cesta s menšími kľučkami sleduje smer železničnej trate. Tej jedinej cez celé územie Mongolska vedúcej z Irkutska do Pekingu cez Ulanbátar a Sajnšand. Týždenne trikrát po nej prefrčí vlak. Dve nákladné súpravy a jeden rýchlik. Šoféri sa orientujú podľa železnice a stĺpov telefónneho vedenia. Niekedy sa od nej vzdialime natoľko, že nám zmiznú z dohľadu, ale potom sa k nim znovu verne vraciame.

Po každej hodine jazdy máme prestávku. Vždy si počkáme na nákladiak. Slávek sa sťažuje na lenivosť vozidla a na motor, ktorý sa enormne zahrieva. Zil nás veľmi zdržiava. Na každej zastávke sa vystierame ako ráno po dobrom spaní. Oživujeme krvný obeh v stĺpnutých končatinách. Počas celého dňa nám strpčuje život silný mrazivý vietor. Hoci je celý deň bez obláčika, bez plášťov je nám mimo kabíny zima.

Strava je jednoduchá. Počítali sme už doma s tým, že počas presunov nebudeme mať možnosť pripravovať čerstvú stravu. Do našich zásob sme zaradili jednodenné dávky konzerv z vojenských skladov. Obsahujú paštéty, syry, čokoládu, čo sa výborne hodí k nášmu domácomu vojenskému chlebu. Poľné fľaše sme naplnili pred cestou čajom alebo kávou. Mongoli nejedli

nič. Ponúkame im z nášho. Symbolicky si zoberú kúsok niečoho, ochutnávajú, žujú, prehltnú a podakujú. Veľa škody nám v potravinách neurobili. Vraj budú jesť až potom, keď dorazíme do cieľa. Bláznivé preteky ich možno vyčerpali. Zdá sa, že prišli k rozumu. Jazdia pokojnejšie a vyhýbajú sa jarkom, čo umožňuje, aby sme sa rozhliadli po okolí. Kam len oko dovidí, rozprestiera sa bezhraničná step. Šedá od suchej trávy. Nikde ani najmenej známky života. O to viac mŕňame mementá smrti v podobe vybielených kostier zvierat. Jednotvárnosť krajiny občas narušia biele snehové záveje, ktoré sa ešte tvrdošijne lepia o severné steny hlbokých výmôľov. Každý zvedavý sokol, ktorý priletel z výšky, aby sa na nás poďíval a krúži nad nami, vyvolá v nás nezvyklé nadšenie.

S blížiacim súmrakom sa mení jednotvárná, šedá step na prekrásnu farebnú panorámu. Zaoblené pahorky a kopce nás očarujú rôznorodosťou farieb, ktoré sú darom prírody pre oko pútnika. Majstrom farieb je zapadajúce slnko, ktoré na nerovný terén vyžaruje svoje šikmé lúče. Od nášho odchodu z mesta sme nestretli človeka a nevideli sme ani jeden strom. Krátko pred zotmením sa objavujú menšie stáda kráv, oviec a kôz ako predzvesť ľudského obydľia. Častejšie vidíme aj kostry. Práve keď zapadlo slnko, dorazili sme do somonu Čoyr. Za osem hodín sme prešli závratnou priemernou rýchlosťou tridsať kilometrov za hodinu celkom 240 km. Dolámaných, unavených a špinavých nás ubytujú v miestnom takzvanom hoteli, po mongolsky guandzra. Spíme v jednej miestnosti na gumených nafukovačkách. Prikrývky z výbavy guandzri majú takú divnú šedú farbu ako step. Pravdepodobne ešte neprišli do styku s práčkou.

Vzdych sa rýchlo a silne schladil. Krajina a somon sa zahalili do tmy. Je ticho. Len tu a tam počuť zaštekáť psa. Je čas ísť tam, kam aj králi chodia pešo. Hľadáme záchod. Niet ho. Tak aspoň krovie. Tiež ho niet. Hlavne, že máme papier, ktorý celou silou stláčame v hrsti, aby sme vyrovnali tlak, ktorým sa dožaduje niečo vždy silnejšie dostať sa mimo našich útrobov. Ani tá tma, čo všetko zakryje, ani tá prirodzená poloha nie sú také nepríjemné, ako tá zima, čo nám zmrazuje holé zadky. Je mínus 15 stupňov. Zima nás donútila, aby sme sa moc nebavili a rýchlo sme mali potrebné nepríjemnosti za sebou. Každý komentuje svoje pocity a zážitky šťavnato a vulgárne. Umyjeme si ruky a symbolicky tvár, čím učiníme zadosť hygienickému minimu kultúrneho človeka. Na viac nestačili zásoby vody v guandzri.

Bežne sa človek vyzlieka pred tým, než sa vopchá do postele. Tu na okraji púšte, 22. apríla, sa obliekame do prešívanych nohavíc a na nohy si natiahneme teplé ponožky. Ušianky si pripevníme pod bradou a potom si povieme dobrú noc. Šoféri spia v teplých jurkách s obyvateľmi somonu.

Sajnsand 23. apríla 1964

Ráno vstávame úplne skrehnutí. Až teraz vidno, aký je somon obsratý. Zdá sa, že sme včera večer postupovali podľa miestnych zvykov. Mäsožraví požírači fekálií ešte nestačili všetko odpratať. Po zohrievajúcej rannej rozcvičke a po požití teplého čaju sme znovu fit. Plechové raňajky máme rýchlo za sebou. Nasadáme do pristavených áut. Skracujeme si dlhé cestovanie spevom

aktuálnej skľúčenej ruskej piesne: „*Step, dá step krugom, pút dálók bežit.*“ Akože je to aj pravdou. Z kopčeka na kopček, z doliny do doliny, suchá tráva a dlho nič. Nad nami krúžia občas sokoly a jastraby. Niekedy sa vynorí z obzoru malé slané jazero a na jeho hladine plávajúce divé husi. Nevadí im koncentrovaný solný kúpeľ. Pri každom jazere vyletia z áut poľovníci a pustia salvu na odlietajúce vtáctvo, ktoré opätuje ich salvu vlastnými zbraňami. Doslova na nás serú. Už sa tak nenudíme ako prvý deň. Nad nami plachtí vždy viac dravých vtákov a pred autami poskakujú malé hraboše. Podobajú sa chlpatým myšiam s krátkym chvostíkom. Žijú v kolónach pod zemou. Pred autami si dajú krátky šprint a šups do diery.

Po každej hodine jazdy máme dvadsaťminútovú fajčiarsku prestávku. Dorči si zakaždým poctivo očistí svojho koníka od prachu. Jeho kolegovia sa radšej oddávajú fajčiarskej vášni a ťahajú si do pľúc prišerne zapáchajúci smrad. Čím viac sa blížíme k cieľu, tým častejšie vidíme popri ceste vybielené kostry. Nikde ani len známka po hnilobnom rozklade mŕtvol. Suchý vzduch a vtáctvo, mrazivá zima a stepní požierači mŕtvol pripravujú kostru tak dokonale, že ju možno použiť na výučbu v takom stave, ako sa momentálne nachádza. Kostí sú také biele a čisté, že je až neuveriteľné, že v minulom roku sa tieto zvieratá ešte pásli na stepnej trávě.

Mirek je obdivuhodný. Spí. Iba počas divokých pretekov to nedokáže. Hlavu má stiahnutú medzi plecía. Takto sa bráni proti prievanu, na čo je veľmi citlivý. Uši má stále schované pod ušiankou. Vždy, keď zosilnie vietor, a tým aj prievan, nasledujeme jeho príklad. Len nespíme tolko.

Okolo obeda dorazíme do somonu - Char Ajrag. Po našom Čierny kumys. Máme za sebou 90 km. Zvýšili sme cestovnú rýchlosť na 31 km za hodinu. Predseda somonu nás víta a pozýva na pohostenie. Pred tým si musím niekde odskočiť. Ale ani tu nie je kde. Hľadám si vhodné zátišie, lebo je vidno a my máme biele zadky, ktoré by na tej pustatine svietili do širokého okolia. Neďaleko stojaca dvojkolesová kára mi posluží ako španielska stena. Odtiaľ sa mi naskytá príležitosť pozorovať exotickú ukážku defekácie. Malý chlapec s odhaleným zadočkom pričrpený k zemi si kladie svoj kopček zo zvyškov rannej baraniny. Po opadnutí poslednej hrudky zodvihne skalú zo zeme a vytrie si s ňou zadok. Potom poskočí zajačím skokom vpred, zase si nájde vhodný kameň, s ktorým si znovu vytrie zadok. Po troch-štyroch skokoch je s toaletou hotový. Poskytol mi cennú ukážku defekácie na spôsob Char Ajrag od A po Z. Od odhalenia zadku až po jeho zahalenie. Musím si len overiť, podľa čoho si vyberá vhodné kamene.

Somon je administratívna jednotka na úrovni našich okresných miest. Tento pozostáva z pár rozpadávajúcich sa chatrčí a júrt. V jurkách je pohodlnejšie bývanie. Je v nich teplo a nefúka do nich vietor cez škáry v stene. V jednom zo starých barakov, ktorý je pozliepaný z kameňa a z dreva, je prestretý dlhý stôl. V strede sú nádoby plnené čajom, kondenzovaným mliekom a cukrom, nechýbajú ani cukríky. Pred hosťami sú pripravené porcelánové poglobule, pollitrové šálky bez ucha. Po mongolsky sa nazývajú ajak. Pije sa z nich všetko tekuté. Počnúc polievkou a končiac pálenkou. Na stôl kladú ženy chlieb a maslo. Pred zahájením hostiny predsa sa patrí predniesť aj prípitok ešte aj tu v Char Ajragu. Po dargovi somonu nasleduje Václav. Počas príhovoru dargu sa Hošík, ktorý má averziu k všetkému, čo pochádza z domácich zásob potravín, zahľadel do svojej šálky a zbledol. Hošík sa ešte nespamätal z hrôzy po požití bóz a pach loja mu trvale sedí v nose a v hrdle, preto odmieta tunajšie domáce požívatiný. Posunul šálku pred Jardu a ten, keď sa pozrel na jej dno, precedil cez zuby „kurva“ a posunul šálku susedovi. Takto šálka

obišla okolo celého stola, ako keď ide pieseň dokola. Príčinou putovania ajaku bol tučný červík prilepený na dno v žltej tukovej usadenine. Šálka sa dostala pred rečníaceho Václava a ešte pred tým, než by ho niekto mohol varovať, darga mu naplnil šálku čajom. Václav z nej odpil. Preto, že čaj nevypil do dna, prítomnosť červíka zostala neodhalená. Tukové lepidlo z predchádzajúcej smotánky pevne držalo svoju obeť. My ako náhodní sprisahanci sme Václava sledovali s hrôzou. Prežil to. Bajerlá a bajertá! Ďakujeme a do videnia!

Neviem, čo uškodilo šoférom, ale onedlho, ako sme sa vydali na cestu, zahájili ešte divokejšie preteky ako doteraz. Kondenzované mlieko sa mení v žalúdku na maslo. Preteky sa končia zasa škrtaním Deda. Tentokrát by si to zaslúžil aj Dorči. Skoro som prišiel o kameru. Čím viac sa blížime k južným krajom, tým viac sa zohrieva vzduch. Pribúdajú kostry a mumifikované zdochliny. Vidíme viac vzdušných sanitárov a hrabošov. Svetlá, žltohnedá ílovitá pôda sa postupne mení na červenožltý štrk a hrubý piesok, čo je už predzvesťou púšte Gobi. Nemáme ešte jasnú predstavu o Gobi. Stále hľadáme takú filmovú púšť. Veď sme ešte len na jej okraji. Keď na tachometri pribudlo ďalších 230 km, dorazíme do metropole púšte, do krajského mesta Východogobijského ajmaku – Sajňšandu. Pred mestom z odstaveného gazu vystupujú traja Mongoli. Vítajú nás predseda ajmaku, predseda krajského výboru strany a hlavný veterinár ajmaku. Zavedú nás do krajskej guandzre, ktorý je oproti hotelom v somonoch luxusným interhotelom. Vo svetlých a čistých izbách sú široké postele vybavené bielou posteľnou bielizňou a pestrými prikrývkami z ovčej a ťavej vlny. Čerešničkou na torte sú sprchy s teplou vodou a turecké splachovacie záchody. Po osemnásť hodinovom cestovaní nás netreba kolísať. Zaspávame konečne civilizovane vyprázdnení a čistí, rozťahnutí pod teplými prikrývkami. Čoskoro nás premôže spánok. Izbu naplnili európskym smradom naše ešte nevypáchnuté kanady. Silný chrapot svedčí o tom, že je pokojná noc. Iba tu v izbe hotela. Vonku duje besný vietor.

Sajňsand 24. apríla 1964

Chystáme sa na poradu na hladko vyholení, okrem Bohuša a Jardu, ktorí si nechajú rásť bradu. Vychodogobijský ajmak sa rozprestiera na takej ploche ako naša republika. Delí sa na osem okresov - somonov. Každý z nich je veľký ako naše kraje. V krajskom meste sú dve stredné školy. V somonoch sú len základné. Veterinárnu starostlivosť v ajmaku, zhruba u osemnásť miliónov zvierat, zabezpečujú z deviatich veterinárnych punktov, čo v zrozumiteľnom preklade znamená, že jeden veterinárny punkt zabezpečuje starostlivosť pre dva milióny zvierat na takej veľkej rozlohe, ako sú naše kraje. Niektoré veterinárne punkty sú vybavené terénnym motorovým vozidlom, ktorý je hrdo označený veľkým modrým krížom. V Mongolsku sa teší veterinárna služba veľkej úcte, čo dokazuje aj to, že zástupcom ministra poľnohospodárstva je šéf veterinárnej služby Sugaradža.

V tomto ajmaku chovajú najviac tiav. Prekvapuje nás veľká hustota chovaných zvierat v púštnej oblasti. Dozvedáme sa, že púšť Gobi nie je úplne holá. Prevažná časť je krytá riedkym trávnatým porastom. Púštna tráva je veľmi bohatá na živiny a zvieratá sa radšej pasú na tomto

riedkom poraste ako na bohatšej stepnej tráve. Na spásanie trávy s koncentrovaným obsahom živín potrebujú menej energie ako na zabezpečenie energetických zdrojov pre telo spásaním šľavnateho porastu.

Mesto Sajnšand má rozlohu 2000 štvorcových metrov a žije v ňom 2000 ľudí. Jeden človek na jeden meter štvorcový. Aj tak je to v mongolských podmienkach nad priemer, lebo celoštátne pripadne na kilometer štvorcový menej ako jeden človek. Centrum mesta tvoria murované prízemné stavby a len zopár jednoposchodových budov. Sú opatrené bielou vakovkou. Toto slnkom ožiarené snehobiele mesto nás priam oslepuje. Iba zárubne dverí a okien sú natreté zelenou farbou. Sídli v nich krajské úrady a organizácie.

Pred pracovnou poradou sa zúčastníme recepcie. Hostiteľom je mestská rada, ktorá využíva prítomnosť vzácných hostí na organizovanú žranicu na štátne trovy. Sála sa naplnila zástupcami strany a vlády, odborov a zväzu žien, Červeného kríža a pionierskej organizácie.

Na slávnostný obed pripravili aj slávnostné jedlá. Baraniu polievku lapšu s plávajúcimi slížmi neidentifikovateľného pôvodu, varenú baraninu v kúskoch, alebo od raňajok známu nadrobno sekanú varenú baraninu s cibulkou a so smotanou chušuri. Až na Hošíka už všetci konzumujeme miestne dobroty bez problémov. Hošík stráca na váhe. Vypije jedine prevarené kravské mlieko, ktoré sa varí pred jeho očiam. Keď uzná mlieko za vhodné, tak ho rýchlo vytrhne kuchárkam z ruky a naleje do svojho zaručene čistého ešusu. Výdatný obed zalejeme čajom a archou. Archa je torzo vodky Made in Mongolia. Niečo, čo sa nevyrába z barana, ale ani tak nie je dobré. Obsluhuje nás veľmi pekná Mongolka. Naši chlapi všetci ožili. Vyťahujú z tajných vreciek lacnú jabloneckú bižutériu, aby ňou dekorovali šikmookú krásku. Mongoli, ktorým sa páči, že sa nám dievča páči, nás učia, ako jej vysloviť poklonu – sajchn chúchen – pekné dievča. Mirek je poctený tým, že za nás všetkých môže slávnostne pripevniť brošnu na hrud' krásavice. Mirkovi sa roztriasli ruky, keď sa priblížili k pevným prsiam dievčaťa. „*Sviniar!*“ zreval závistlivý Jar-da, „*pozor na bradavky!*“ Zaznel výbuch smiechu. Ešte aj Vaškovi vyletelo sterilizované mlieko z úst a naplno zasiahlo dargu somonu. Mirek, aby nedošlo k úrazu, chladnokrvne uhladil blúzku na napnutej hrudi, vyhmatol si najvhodnejšie miesto vpichu a s rutinou Casanovu predviedol náročný úkon. Búrlivý potlesk patrilo obom.

Rokovania sa zúčastnili iba organizátori a účastníci budúcej akcie. Kul sa bojový plán. My sme ho kuli s vážnosťou veliaceho generála, ale Mongoli sa nemohli preorientovať z veselého podujatia a chovali sa ako roztopašní chlapi v puberte. Našou úlohou bude preskúšať v mongolských podmienkach účinnosť terezínskej bivalentnej vakcíny proti slintačke a krívačke. Roman a Franta sú presvedčení, že by mala zabráť. Pôvodca slintačkovej epizootie je vraj imunobiologicky totožný s kmeňom „O“, z ktorého sa naša vakcína vyrába. Na území ajmaku bola slintačka diagnostikovaná vo februári. V niektorých chovoch bola vykonaná aj aftizácia zvierat. Účinnosť aftizácie nedostatočne preverovali, a preto momentálna nákazová situácia je veľmi neprehľadná. Václav nás upozorňuje na vážnosť situácie, lebo od výsledku takého hromadného biologického pokusu závisí prijatie alebo zvrhnutie našej koncepcie boja proti šíreniu nákazy. Po vykonaní nekontrolovanej a nedôslednej aftizácie môžeme naraziť na stáda, v ktorých môžu byť zvieratá nakazené akútnou slintačkou, aftizované alebo bez aftizácie a zdravé. Podľa nášho plánu tlmenia nákazy sa má vytvoriť ochranné pásmo okolo ohnísk zaočkovaním všetkých vnímavých zvierat. Očkovacej akcie sa zúčastnia aj pridelení pracovníci mongolskej veterinárnej služby, aby získali

od nás skúsenosti. Imunizáciu začneme od juhu. Budeme postupovať v širokom pásme od čínskych hraníc na sever. V problémových lokalitách, kde kedykoľvek môžeme naraziť na akútnu slintačku, bude operovať iba naša skupina. Rozhodli sme sa, že do ohrozených oblastí pôjdu len pracovné dvojice vystrojené najviac potrebným minimálnym výstrojom. Budú pracovať v ťažkom protichemickom odeve, ktoré poznáme z CO ako skafandre. Pri návrate na základňu zo zamorených alebo podozrivých miest musia prejsť cez formalínovú dezinfekciu.

Všetko bolo odklepnuté. Po porade sme mali hneď vypadnúť, ale v Mongolsku sa okrem nás nikto neponáhla. Každý má vždy dosť času na všetko. Náš odchod sa odkladá na zajtra. My sme mrzutí, oni sa na tom zabávajú. Aby nás rozveselili, usporiadali koncert na našu počesť. Nemuselo to byť. Muzika ďalekého východu nás veľmi nenadchla. Zaujímavé boli hudobné nástroje – kobzy, ktoré sú akési mandolíny s predĺženým hmatníkom a ich lub je krížencom s bendžom a morin chuur – akési violončelo. Naozaj ma fascinovali speváci, ktorí dokázali zo seba vytlačiť naraz dva rôzne hrdelné hlasy. Sólista prakticky spieval dvojhlasne.

Somon Erdene 25. apríla 1964

Mali sme vyraziť už ráno o siedmej. Pohli sme sa až o jedenástej. Tá mongolská presnosť nás neprestajne ničí. Po niekoľkých kilometroch sa nám stratil jeden gaz a zil. Zbadali sme to pri prvej zastávke. Perele zúrili. To sa musí nechať, že čo do organizačných schopností a presnosti je medzi nim a Cendechuom veľký rozdiel. Ale Cende bol milší. Čakali sme hodinu, ale zbytočne. Museli sme sa vrátiť. Dostali sme sa hlboko do púšte. Šoféri sa orientujú čoraz ťažšie. Už jazdia opatrne. Sme niekde na okraji karantény a nechceli by sme sa dostať za jej hranice. Na tvrdom štrkovitom alebo kamenistom povrchu pneumatiky nezanechali stopy. Jediným oporným bodom, že ideme správnym smerom, sú piesčité nánosy, v ktorých sú stopy čitateľné. Z náhorných planín odpratali piesok silné vetry, ktoré neprestajne nesú zrnká piesku, aby ich potom uložili do záveterných úzkych roklín. Časté zemetrasenia vryli hlboké rany do zemskej kôry. V krkolomných roklinách a bludiskách postupujeme veľmi pomaly. Odtiaľ máme veľmi obmedzený výhľad do okolia. Len čo sa autá vyškriabu na kopec, zastanú. Šoféri skúmajú okolie. Dorči je z nich najbystrejší a jeho orientačné schopnosti uznáva aj Perele. Teraz sedí v aute pri ňom a z miesta vytlačený Mirek presadol medzi nás na zadné sedadlo.

Dorči je jednička. Hlboko do čela si stiahne šiltovku a rukou si zacloní šikmé oči. Cez úzke očné štrbiny meravo skúma terén od svojich nôh až po horizont. Ten chlap rozozná detaily na desiatky kilometrov. My vidíme asi len do polovičnej vzdialenosti ako on. Po určitom čase prehlási – sajchn – dobre. Sadne si za volant a naberie smer. Ostatní ho nasledujú bez pripomienok. Toto sa opakuje na každom kopci a kopcov je mnoho. Konečne na jednej zastávke sa do obvyklého scenára dostane nový prvok. Dorči sa predkloní, predpaží pravicu a ukazovák dáva pokyn, aby sa tam každý pozrel. Smeje sa, vyskakuje od radosti a namiesto sajchn vyslovuje zreteľne meno Čimbat. Upierame svoj zrak označeným smerom, ale až po štvrt hodine zbadáme

obláčik prachu. A dobrú polhodinu trvá, kým sa k nám dokotúľa zil. Slávek a Čimbat sú úplne mokří. V kabíne je horúco. Zhora ich ohrieva slnko a zdola motor. Sedia v kabíne ako v trúbe. Zil sa v tej púštnej horúčave silne zohrieva. Museli častejšie zastavovať. O stratenom gaze nevedia nič. S pilotom Dorčchuom v ňom cestujú Eugen, Jardo a Hošík. Stratili sa v púšti ako ten starý klobúk. Pereleho prešiel záchvat zúrivosti a dokáže už uvažovať reálne. Dospel k názoru, že tí smoliari museli prebehnúť do zakázanej oblasti a tam je s nimi amen. Nás vysadil z auta a s Dorčim sa pobral na výzvedy. O hodinu sa vrátili. Zistili, že tí štyria už sedia v dezinfekčnej komore. Stratili sme štyri cenné hodiny.

Konečne sa Dorčchu pripojil ku kolóne. Bolo mu vidieť na tvári, že si je vedomý viny, ktorú spôsobil. Perele na neho spustil Niagaru mongolských nadávok a od Čimbata dostal poriadne zaucho. Jardo bohuje, Hošík umiera od smádu a Eugen referuje o dobrodružnom výlete. Vyrazili z mesta spoločne s nami. Hrdina Dorčchu sa naschvál zaradil ako posledný, vraj sa tu dobre vyzná a pozná skratku. Vbehli rovno do náručia vojenskej hliadke, ktorá ich eskortovala k dargovi karantény na výsluch. Po ujasnení kto sú, načo sú tu, čo chcú, išli do formalínu. Všetko tak nasiaklo tým smradom, že mohli pokračovať v ceste len po vysušení odevov a po dôkladnom vyvetraní auta. Ešte aj teraz majú v kabíne celkom solídnu koncentráciu štiplavých formalínových pár.

Nanútenú dlhú prestávku sme využili na zoznamovanie sa s Gobi. Dialky sú tu nekonečné, ako nekonečné sú teplo, svetlo a vietor. Pália nás oči, akoby vysychali. Musíme si zaobstarat tmavé okuliare proti slnku. Na to nás v Prahe neupozornili. Zrejme nikto z našich inštruktorov nechodil v týchto končinách. Staré, zvetrané, kamenisté dno pravekého mora hrá rôznymi farbami. Neviem, či voda, alebo vietor priniesli drobné hrudy pieskovca, mastencov a fluoritov, ktoré najprv sformovali do rôznych foriem a vyleštili ich tak, že sa podobajú vybrúseným opálom, achátom, ametystu, rubínu alebo zafíru. Drobné trblietavé kryštáliky v žltom piesku a medzi červenými zrnkami zmenili púšť na skladište pomletých drahokamov. Zbierame farebné kamienky na pamiatku a ako dôkazný materiál pre našich budúcich poslucháčov, ktorým budeme rozprávať zážitky z púšte. Našli sme fosílie morských slimákov a rastlín. V tejto oblasti našli aj ten veľký meteorit, ktorý som videl v múzeu medzi geologickými exponátmi. Bol 75 cm vysoký, 25 cm široký a vážil 166 kg. Ten, čo dopadol v Altajskej oblasti, vážil 582 kg.

Niekedy sa pohne piesok. Objaví sa hranatá hlavička gekónka. Vytreští na nás veľké vypúlené oči, ktoré svietia ako diamanty vo svetle, nehybne nás pozoruje a potom šups a zmizne pod pieskom. Ak mu je tam veľmi horúco, tak sa príde ochladit do o niečo studenšieho vzduchu v tieni kavyla alebo vysokej púštnej trávy – dersun. Rád sa uchýli pod korene poobtáčanej oceľovotvrdej dreviny – saxaulu. Rôznofarebné gekóniky majú medzi prstami plávajúcu blanu, ktorá im pomáha pri rýchlom pohybe v piesku. Silný vietor vytrháva suché lopty bodliaka a neuveriteľnou rýchlosťou ich kotúľa do nekonečna. Voláme ich čertove kolesá.

Postupujem vždy hlbšie do púšte. Častejšie sa objavujú biele kostry. Míňame menšie slané jazerá. Je nepochopiteľné, odkiaľ sa vzala voda, keď si tu ľudia ani nepamätajú, kedy pršalo naposledy. Piesočné brehy sú biele od vyzrážanej soli. Pred autom prebehnú niekedy drobné hraboše alebo syle. Nad nami krúžia vytrvalé vzdušné dravce.

Pred zotmením dorazíme do somonu Erdene. Ubytujú nás v miestnom hoteli. Dobrodružná cesta a dlhé prestávky na slnku a vo vetre nás dosť unavili, ale nesmieme odmietnuť malé po-

hostenie, na ktoré nás pozval darga somonu. Čo najrýchlejšie skonzumujeme kalíštek archy, čaj s mliekom, cukríky a tvrdý múčnik bez chuti a poďme rýchlo do postele. Niečo pred polnocou do nich padáme ako hrušky zo stromu.

Erdene somon bol akýmsi okresným mestom. Od predchádzajúceho somonu Čoyr sa líšil iba v tom, že v ňom už vybudovali jeden verejný záchod. Uprostred jurtovej usadlosti stála zaujímavá stavba. Na štyroch stĺpoch plechová strecha chránila pred slnečnými lúčmi hlbokú jamu plnú ľudských výkalov. Nad jamou od kraja ku kraju boli k obvodovým stĺpom pripevnené dve guľatiny. Jedna slúžila na sedenie a druhá ako zábradlie. Kuriozitou tohto hygienického zariadenia bolo, že nemalo steny. Na jednej strane bol vchod do prístrešia opatrený dverami. Dokonca tam bolo dvojce dverí s označením po mongolsky: ženy – eregtej a muži – emegtej. Vo vnútri latríny boli od seba rozdelení iba guľatinou, ktorej sa kľčovito pridržovali obidve pohlavia.

Stratil som reč a dobrú chvíľu som sa venoval sociologickému výskumu, na základe ktorého som konštatoval, že všetci užívatelia sú disciplinovaní. Vstupovali do kabíny bez stien cez označený vchod chrbtom otočení k jame, lebo stiahnuť gate bolo možné len pred vstupom do nebezpečného priestoru. Starostlivo zatvorili za sebou dvere a vôbec im to nevadilo, že im odhalené zadky svietili do okolitej stepi. Zachoval som sa podobne ako domorodci. Až vtedy, keď som mal zadok už vystrčený v pohotovostnom stave nad jamou, uvedomil som si dôvtipnú účelnosť tejto stavby. Musíte sa sústrediť iba na guľatiny pod nohou a zábradlie, ktorého sa kľčovito držíte a nemôžete sa starať o suseda. Musíte sa zbaviť čo najrýchlejšie tej farchy, kvôli ktorej ste podstúpili toto riziko, aby ste sa dostali von ešte predtým, čo sa ocitnete v jame. Zo strachu na tomto mieste nemáte nikdy problém so zápchou.

Postupne sa nám stala spolupráca s domorodcami v latríne všednou záležitosťou. Veď sme

Stepný komfort - WC pre mužov a ženy bez steny

všetci len ľudia, a bez ohľadu na vek a pohlavie nás tam spájal spoločný cieľ. Omnoho rýchlejšie sme si zvykli na zvláštne obyčaje domorodcov ako na obrovské výkyvy teplôt. Prebúdžali sme sa do mrazivého rána a na poludnie sme unikali pred páľavou slnka. Nasledujúci deň sme sa presunuli do prvého stanového tábora.

Prvý stanový tábor v púšti Gobi 28. apríla

Nič nové pod slnkom. Plánovaný odchod na ôsmu sa uskutočnil o jedenástej. Títo ľudia, žijúci v nekonečných priestoroch, majú nekonečne dobré nervy, nekonečne veľa času a nekonečne veľa chuti baviť sa na zúrivosti nedečakavého, nervózneho Európana.

Skutočná tvár púšte sa ani zďaleka nepodobá tej filmovej púšti, ktorú sme tak obdivovali na striebornom plátne. V oblaku prachu uháňa gaz po ceste prvej triedy. Čo sa týka prekážok na ceste, tak je to skutočne prvá trieda. Step obopínajúca somon sa nenápadne stratí v púštnej stepi, ktorá sa mení na štrkovú púšť, aby pokračovala ako skalná púšť a na koniec gaz zostane uväznený v jemnom piesku piesočnej púšte. Slnko nemilosrdne páli. Biely piesok, ktorý je taký jemný ako piesok starých presýpacích hodín, odráža lúče a oslepuje oči. Dívame sa na tento ožiarený svet len žmurkajúcimi očami a divíme sa nad múdrosťou prírody, ktorá predvídavo zúžila štrbiny očí Mongolov. Oni vidia do diaľky, my ani na blízko. Gazy majú čo robiť, o zile ani nehovorím. Je možné, že ich konštruktéri by sa sami divili, čoho sú schopné tie mašiny. Niekedy sa vyhrabávajú z naviateho piesku, inokedy sa zase štvrajú hore na náhornú planinu po strmých bokoch zvetraných skál. Prekonávajú úzke a strmé rokliny vytvorené zemetrasením, a to všetko na takej naklonenej ceste, že musíme prenášať ťažisko vozidla prenesením váhy vlastných tiel raz na jednu, raz na druhú stranu. Ako na klopenej pretekárskej dráhe. Lenže tam je pod kolesami hladký a pevný podklad. Vozidlá sa prepchávajú cez úzku priepasť, ktorá s obľubou zadržiava vetrom naviaty piesok a zapadnú práve na tom mieste, kde je roklna najužšia, a kde je najmenej miesta na vyslobodenie uväzneného auta. Z chladičov sa odparuje horúca voda. Pod ťarchou svojho nákladu autá prskajú, kašľú, stenajú, ale nezadržateľne idú vpred. Je 35 stupňov v tieni pod autom. Všade inde je nad štyridsaťpäť. Z takejto krajiny uniká aj človek, aj zvieratá, aj život. A predsa je to inak. Okolo slaných jazier sa pachtia pernatí vytrvalci a na ich hladine bez pohnutia spia kačice a labute s hlavou schovanou pod krídlami.

Gobi sa s nami šibalsky pohráva. V trblietajúcej diaľke vyčarí pred nami mestá, jazerá, zvieratá a hory obrátené dolu hlavou. Beda pútnikovi, ktorý by sa chcel vykúpať v tom jazere. Nikdy sa k nemu nepriblíži. Jazero uniká pred ním a keby trebárs cváľal k nemu celý deň, aj tak by bolo jazero rovnako ďaleko, ako keď ho zbadal. Po pútnikovi by nezostali stopy nôh, ani stopy konských kopýt. Iba biele kosti by svedčili o omyle obete fatamorgány. Kosti sú biele. Sú zbavené mäkkých častí a keby aj na nich zostalo trošku mäsa, tak budú bez pachu. Jednoducho prischnú o kosť. Gobijský vzduch je horúci a sterilný.

Počas oddychu si hľadáme miesto pri autách, kde si môžeme aspoň zatieniť hlavy. Opretí o kolesá so zažmúrenými očami nehybne driememe. Keď v skupine zavládne ticho, počuť ticho

púšte. V nekonečnej púšti je nekonečné aj ticho. Je počuteľné natoľko, až trhá bubienky. Všetko tu zmeravelo. Zmeraveli sme aj my, aj piesok, aj vzduch, aj ticho. To ticho je menej znesiteľné než ostré svetlo. Snažím sa ho narušiť chôdzou. Zbytočne. V tom jemnom piesku aj moje kroky sú nezvukné. Gobijské ticho je večné a nenarušiteľné.

Úbohý československý veterinár. Stažuješ sa na jednotvárnosť púšte? Onedlho dostávaš lekciu od Gobi. Vyškriabeme sa po strmom brehu a ocitneme sa v skalnom bludisku. Ešte sa Gobi nepodarilo nás odplašiť, tak sa nám predstavuje v inej podobe. Mení sa na mesačnú krajinu. Na rovinu, na ktorej roztopašný obor rozhádzal obrovské balvany. Sú rôzneho tvaru a rôznej farby podľa druhu a farby základnej horniny, od ktorej sa odtrhli. Stačí urobiť pár krokov medzi bielymi, žltými, čiernymi, šedými balvanmi s modrým alebo červeným odtieňom, ktoré vetry tvarovali do bizarných monumentov, aby ste potom hodinu hľadali cestu k autám. Pričom niekoľkokrát obídete tie isté skaly bez toho, že by ste zbadali, že chodíte do kruhu. Viem si predstaviť, ako ľahko môže človek spanikáriť v tomto labyrinte a mať vidiny, v ktorých sa mu objaví duch púšte, bezhlavý jazdec, cválajúci čert, alebo čo ja viem čo ešte.

Dorči zrazu upaženou rukou ukazuje do diaľky a povie – teme. Vidí, že ho nechápeme, tak ešte dodá - verbljud. Pochopili sme, že nám chce ukázať ťavy. My ich ale ešte nevidíme. Až po desiatich minútach rýchlejšej jazdy zbadáme niečo, čo vyčnieva z piesku. V kabínach áut nastane všeobecný rozruch a zmätok. Každý hľadá svoju kameru, ktorá bola doteraz starostlivo schovaná pred možným poškodením nárazmi alebo pádom. Ako posadnutí púštnym šialenstvom - cafárdom vyskakujeme z áut a bežíme ku skupine tiav. Mongoli za nami pokrikujú. My im nerozumíme, ale počujeme ich hlasný smiech. Kvôli trom úbohým ťavám sme podľahli cafárdu. Mongoli nám vysvetlili príčinu ich veselosti. Veď nás čakajú tisíce a tisíce tiav.

Uprostred náhornej planiny v úzkej rokline sme zapadli až po os do sypkého piesku. Vytláčame gazy po jednom. Čimbat zaostal. Musíme čakať na zil. Motor má zohriaty na 100 stupňov a v kabíne sa priam topí Slávek. Zil sa vyznamenal. Nevadia mu zradné piesky. Jeho široké pneumatiky vtlačajú do neho čitateľný autogram. Doteraz nikde nezapadol. Podľa čoho sa tu orientuje Dorči a Perele, to vedia len oni a Budha.

Oči máme začervenané, len pomaly si zvykajú na oslepujúci piesok. Odráza slnečné svetlo ako zamrznutá tundra. Sypký piesok zvírený teplým vetrom sa nám usadzuje v ušiach, v nose a v očiach. Rýchlosť áut, ktorou sa predierajú dopredu, je taká malá, že sa nám zdá, že stojíme a iba púšť sa hýbe pod nami. Niet mieru pod olivami. Púšť Gobi nenechá dlho, aby sa autá hladko kotúlali a pripraví pod kolesá rolety, na ktorých sa zobudí aj Mirek. Keď sa nabažil pohľadu na roztrasených pasažierov, zablokuje kolesá piesočnou dunou, odkiaľ autá treba vyhrabať pomocou lopát.

K večeru sa objavia na horizonte skalné kopce. Aj balvanov je vždy viac a bielych kostí taktiež. Už štvrtý deň sme na ceste z Ulanbátaru. Máme za sebou 600 km. 150 km za deň je v týchto podmienkach slušný výkon. Zo Sajňšanu pokračovali ďalej na juh iba naše tri gazy a zil. Mongolskí veterinári zostali v sídle ajmaku. Podliehajú hlavnému veterinárovi ajmaku. Budú vykonávať imunizáciu zvierat len v zaručene zdravých chovoch.

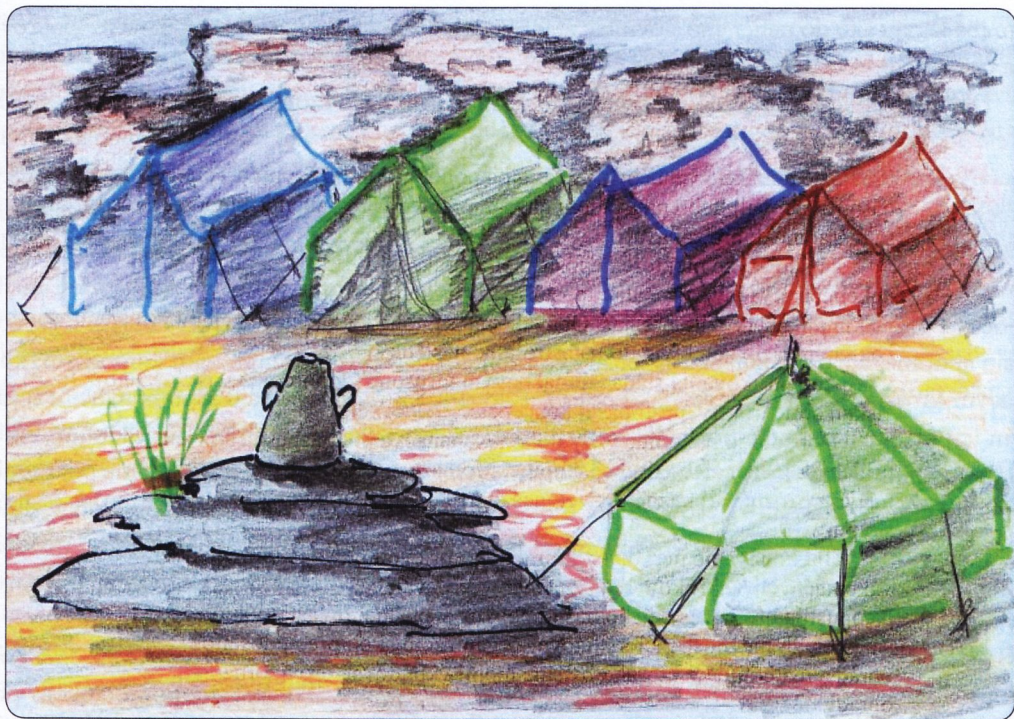
Okrem pohostenia počas zastávok v ajmaku alebo v somonoch žijeme na suchej strave. Pijeme veľké množstvo horúcich nápojov. Kávu alebo čaj. Jediný zdroj vitamínov sú tabletky Celaskonu a jablkový pretlak. V suchom prostredí, kde je relatívna vlhkosť vzduchu nízka, me-

nej ako pätnásť percent vodných pár, má človek pocit, že sa tak nepotí ako doma za podstatne nižších letných teplôt. Pot sa nevyzráža na tele, ihneď sa odparí do nekonečna. Nemáme váhy. Kontrolujeme úbytok našej hmotnosti meraním obvodu pásu Apíka, ktorý z nás mal najobjemnejšie pívne bruško. Veru, každý deň musíme robiť novú hrčku na kontrolnom špagáte. Pomaly ale iste sa zbavujeme zbytočných „brušných pneumatík“.

Slnko ešte svojimi kolmými lúčmi páli na naše šiltovky, keď nám Perele dáva znamenie zastaviť sa. Stručne a jasne nám dá najavo, že sme na mieste. Tu sa utáboríme. Čimbat odstavil zil, my sme vyprázdнили gazy, mongolskí šoféri na nich odišli k okolitým atarom, aby v ich jurkách našli ubytovanie. Spolu s nimi odišli Perele a Čimbat. Zostali sme sami uprostred púšte. Okolo nás len piesok a piesok. Jedenásť československých veterinárov bez tlmočníka a bez znalosti mongolčiny uprostred púšte. Ani šajnu nemáme o tom, kde sa nachádza v Mongolsku piesok, čo máme pod nohami. Na mape by sme to darmo hľadali. Autá zmizli v púšti, nevieme kde. Zo stanového tábora, ktorý sa nachádza niekde na okraji územia somonu, budeme vychádzať do okolitých atarov.

Voľba miesta táboriska sa nezaobišla bez hádok, ako to už býva, keď sa zide jedenásť radcov. Väčšina z nich ešte nikdy nestanovala v prírode a tá menšina, ktorá mala skúsenosti z táborenia, musela ustúpiť. Tak sme postavili náš prvý stanový tábor v púšti Gobi na najnevhodnejšom mieste. Na nechránenej, dokola otvorenej rovine vystavenej stálym vetrom. Za nami bola skalná stena, pod ktorou obrovské balvany a skaly tvorili ozajstný labyrint. Tu sme mohli nájsť vhodnejšie miesto, chránené proti vetrom. Do radu sme vedľa seba postavili turistické stany. Päť rôzofarebných typu Havaj a jeden horolezecký Pamír. Majú hliníkovú konštrukciu a dvojité stenu. Nafukovacie matrace na podlahe sú izolované od zeme gumenou podsadou. Prvýkrát sa dostali z debien na svetlo aj prešívane spacie vaky, ktoré armáda používa pri preprave ranených. Naproti obytným stanom dominuje najdôležitejšie miesto kempu. Veliteľský vojenský stan, ktorý má teraz absolútne mierové poslanie. My sme ho degradovali na kuchynský stan. Zariadili sme ho na ozajstnú mierovú kuchyňu vyprázdnenými debnami. Debny sa osvedčili ako pracovný stôl a ako stojan pod benzínové variče, regály pre kuchynské nádoby, príbory, kuchynské náradie a riady, a pre rôzne druhy konzervovaných potravín, prísad a korenín. Namiesto chladničky posluží zatienený priestor pod zilom. Dvojité ochranu proti prenikaniu teplých lúčov slnka zabezpečuje korba, zakrytá celtovou plachtou. Pôsobením nízkych nočných teplôt ostane pod vozom dostatočne chladné prostredie aj počas dňa. Vyhovuje pre uskladnenie vakcíny a iných materiálov citlivých na teplo. Uprostred tábora na plochom balvane dostal miesto 50-litrový vak naplnený pitnou vodou. Vak je vybavený výpustným kohútkom. Neďaleko tábora je vodná jama s pochybnou vodou. Prameň alebo rezervoár dažďovej vody. Jediný zdroj sladkej vody. Veľmi vzácna studňa! Na ňom závisí osud okolitých ľudí a zvierat. Pred odchodom nás Perele dôrazne upozornil, aby sme vodou šetrili.

Nespočetné množstvo balvanov a skál okolo tábora vytvorilo zákerný labyrint. Ak sa z tábora vzdialime čo len na sto metrov, tak máme čo robiť, aby sme z toho prírodou dokonale postaveného bludiska trafili naspäť. Tábor stojí na štrkovisku sveta. Bolo by teba oživiť ho. Okrem štrku a balvanov vidieť iba ojedinelé trsy kavýľa. Kytica na znak ukončenia stavby sa teda nekoná. Chýba potrebný materiál. Kuchyňa je schopná prevádzky. Suchá strava, na ktorú sme boli odkázaní počas cestovania, nám už lezie von krkom. Dohodli sme sa, že kým ostatní budú

Mám malý stan, mne na nohy táhne

pracovať v teréne, zatiaľ jedna dvojica bude mať službu v kuchyni. Bude mať za úlohu pripraviť bohaté raňajky a hlavné jedlo na poobedie pre zrobených a hladných kamarátov. Večer by sme mali mať len niečo chudobné pod zub. Perfektná diéta. Dvojice budú zostavené tak, že jeden bude mať aspoň šajnu o varení a ten druhý, úplný antitalent do kuchyne, bude robiť pomocníka. Sériu dvojíc zahajujú Jarda s Ondrejom. V tomto prípade Jardu, ktorý sa aj doma vyžíva vo varení a v pečení, pokladáme za absolútnu jednotku.

Perela sa vrátil so šoférmi, len čo sme dokončili stavbu tábora. Informuje nás, že v okolitých malých ataroch všetko zariadil, aby sme ešte dnes pred súmrakom mohli začať s očkovaním zvierat. Hurá do toho. Automatické dávkovacie striekačky poľskej výroby a vakcíny sú pripravené. Ideme na to. Vo dvojiciach naskakujeme do gazov. Mojim partnerom bude spolubývajúci

Osirelá obrovská pečiarka

Alfonz. Pokojný, vyrovnaný, tichý kamarát.

Dorči nás zaviezol na jeden atar. Pod skalnou stenou stojí jediná jurta a vedľa nej ku skalnej stene prilepené zastrešené provizorium. Jej steny sú vytvorené z naskladaných kameňov. Tam sa pred zimou schovávajú jahňatá a teľce.

Ako najlepšie opísať atar, ku ktorému sme práve došli... Do denníka zapí-

šem iba verziu ako do náučného slovníka: atar = pastier = malé pastevné hospodárstvo = obrovská pečiarka pod skalou.

Druhé hospodárstvo je už prezentované dvomi jurtami, v ktorých bývalo veľa dospelých a veľa detí. Okrem júrt jedinou stavbou bol prístrešok, ktorý slúžil ako maštal pre mláďatá. Okolo ataru, kam len oko dovidelo, pásli sa početné stáda zvierat. Ako vypadávajúce spóry pečiarky vybehujú z jurty deti, ženy a muži. Obklopí nás krdel' detí a s vyvalenými šikmými, ale veľkými očami nás podozrivo šacujú. Hneď ako sa z našich vreciek dostanú cukríky na svetlo, ich nedôvera sa mení na úsmev a približujú sa k nám s natrčenými prosebnými ručičkami. Cukríky sa ocitne v detskej dlani a my sa dojemne dívame na prejav úprimnej detskej radosti. Cukríky majú aj doma, ale darované chutia lepšie. Po privítaní detí prichádzajú k nám komótnym, kolísavým krokom dospelí. Sú rovnako oblečení do délov a na hlave majú klobúk. Chvíľu trvá, kým ich rozoznáme podľa pohlavia. Nevie, od ktorého veku je povinnosť nosiť klobúk, lebo mládež nenesie pokrývky hlavy, ale všetci dospelí áno. U nás panuje názor, že nosenie pokrývok hlavy urýchlí vypadávanie vlasov. To pre Mongolov neplatí. Ženy schovávajú pod klobúk dlhé vlasy zapletené do vrkoča a muži svoje husté pryžové kefy. Odhalená havrania čierna ozdoba hlavy Mongolov sa len tak blyští na ostrom slnečnom svetle. Pritom nosia klobúky až do smrti a v týchto končinách si vlasy často neumývajú.

Ešte pred príchodom do terénu sme si osvojili niekoľko mongolských výrazov. Vieme pozdraviť pastierov, pomenovať jednotlivé druhy zvierat, vydať krátke pokyny pomocníkom pri fixácii zvierat, oznámiť, že sme veterinári z Československa, a že sme prišli očkovať zvieratá. Ovládame slová vďaky, chvály, súhlasu a nesúhlasu, vieme si vypýtať jesť a piť. Na dnešnej premiére máme možnosť overiť si naše znalosti.

„*Sain bajn nú, bi malin ich čechin imč, bi tarina uchr, teme, jama, choň, chork, toglach, išik.*“

Tým som vyčerpал všetky svoje zásoby zo znalosti mongolčiny, ale aj to málo stačilo na to, aby vyrieknuté čarovné slová otvorili „tajnú skrýšu“ pokladov zbojníkov z rozprávky o Aladinovi. Snažili sme sa tú vetu vychrchlať, aby nás porozumeli. Stal sa zázrak. Všetci naraz odpovedajú: „*Sa, sajn bajnú.*“ Oni nám rozumeli, že sme im povedali: „*Prajem im dobré zdravie, som československý veterinár, budem očkovať krava, ťava, ovca, koza, jahňa, tela, kozla.*“ Skaly sa síce neroztvorili, ale náruče Mongolov áno. Ťapkajú nás po chrbte a pozývajú nás do jurty vyfajčiť „jandurku“. Sme nefajčiari, ale ponúknutý čaj nesmieme odmietnuť. Pri srkaní čaju sa na seba hlúpo usmievame. Je to akási náhrada konverzácie. Posunkovou rečou naznačíme, že je čas pustiť sa do roboty. Na vyblednutom, polosuchom poraste sa pasú roztrúsené stáda. Nikde žiadna ohrada. Vôbec si nevieme predstaviť, ako ich budeme očkovať. Pri jurte stojí pár osedlaných koníkov. Stoja nehybne s ovisnutou hlavou so zavretými očami. Zafažujú len tri nohy, tú štvrtú si odľahčujú natolko, že sa zdá, akoby mali zlomený kopytný kľb. Okolo nich bzučí oblak krvičkových strečkov a ovadov. Sadajú koňom na prsia, slabiny a na jemnejšiu kožu vnútornej strany stehna. Kone len stoja, trpia a niekedy sa nám zdá, že ani nežijú. Keď už tej hávede majú dosť, zopárkrát šibnú na obe strany dlhým chvostom, udrú hlavou do prs a na lopatky, dupnú nohou a stoja meravo ďalej. Dokonalý prejav totálnej rezignácie. Ale aspoň prejavujú známky života.

Starí a mladí, muži a ženy sa rozbehli za stádami. Vydávajú kvilivé zvuky. Zdá sa, že im zvieratá rozumejú. Za chvíľu sú ovce zoradené do kruhu so sklonenými hlavami hlboko k zemi, stoja a čakajú. Mongoli zväzujú stovky zadkov obrovskou slučkou dlhého povrazu. Povraz je

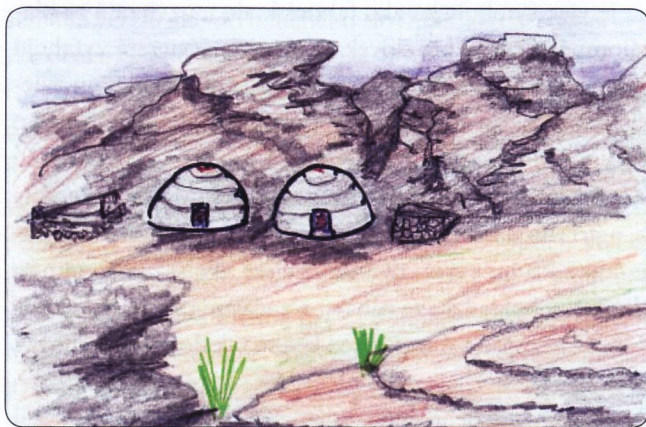
ručne pletený zo srsti kôz. Táto fixácia je viac symbolická ako faktická, ale na zvieratá to platí. Znovu jeden prejav dokonalého vzájomného poznania človeka a zvierata. Zvieratá vyťahujú z kruhu po jednom. My ich zaočkujeme. Zo zaočkovaných zvierat vytvoria novú skupinu zvierat, ktorú takisto udržiujú pokope slučkou. Slučka sa utahuje alebo povoľuje vždy podľa úbytku alebo prírastku obrovskej zvieracej briošky. Jedna sa rýchlo znižuje a druhá rastie. Kravy sú krotké. Nechajú sa chytiť za nozdry. Zo značkovania zaočkovaných zvierat si Mongoli nerobia starosti. Naberú zo zeme čerstvé lajno, natrú ho na chrbát zvierata, ruky si poutierajú do délov a vec je vybavená. Ak predsa len náhodou z kruhu vyrazí niektoré zviera, okamžite sa za ním pustia, aby ho zahnali späť. Takúto naháňačku pokladajú za zábavu a zúčastnia sa na nej všetci. Bezpečne rozoznávajú každé zviera, ktoré sa nemôže ani uprostred kruhu tak dokonale schovať, aby ho odtiaľ nevyťahli. Očkovanie mláďat sme nechali na koniec. Sú zavreté v provizórnych ohradách, ktoré sú postavené z kameňa alebo zo suchého lajna dobytká.

Prekvapivo rýchlo sme hotoví. Za necelú poldruhu hodinu sme takto zaočkovali 500 zvierat. Poľské automatické dávkovače putujú z ruky do ruky. Dotýkajú sa ich s úctou. Putovanie striekačiek sprevádzajú zvuky údivu a uznania. Ale najviac si ich ceníme my sami.

Po úspešnej prvej akcii dorazíme do tábora ešte pred zotmením. Ako sme sa sem dostali, zostane pre nás večnou záhadou. Krútili sme sa okolo skál, až sme za jednou zákrutou zastali uprostred tábora. Kuchári pripravili pre nás teplú večeru a dostaneme aj prídely teplej vody pre večerné hygienické minimum. Moravská gulášová konzerva s parenou ryžou a nakladanými kyslými uhorkami je ozajstnou pochútkou. Z teplých nápojov je bohatý výber. Prevarená voda, čaj alebo káva. Nemáme z čoho založiť táborák a s pribúdaním hviezd sa úmerne schladzuje vzduch. Zdá sa, že budeme mať studenú noc. V kuchynskom stane pri sviečke zapisujem poznámky do denníka. Nado mnou svietia na jasnej oblohe milióny hviezd. Teplota prudko klesá, až ma oziabajú ruky. Musím prestať písať. Natiahnem teplé ponožky a obliekam si tepláky. Šuchotanie, ktorým som narušil ticho, sa ozýva v púštnom tichu ako brúsenie kameňa. Potom sa tábor ponorí do toho strašného hmatateľného ticha. Do polnoci. Potom besný vietor lomcuje plachtami stanov tak hlučne, že do rána už nezažmurím oči. Odvíal aj to málo tepla, čo tu ešte zostalo od obeda.

Zobudili sme sa do mrazivého rána. Stojíme vyzlečení do pol pásu okolo gumeného vaku, ktorý sa premenil na kamenný balvan. Nechceme veriť očiam, lebo nepocitujeme takú zimu, akú ukazuje teplomer. Je -7°C . Šoféri došli do tábora z teplých jurt, v ktorých prespali. Vychladli po ceste a teraz sa s drgľavými zubami pozerajú na naše obnažené telá. Preberú sa až po vypití horúceho čaju. Tentoraz sme ich nemuseli dlho núkať našim „char téé“. Turistická polosuchá saláma, ktorú sme doniesli z domu, je už suchá. Zmenila sa na kvalitnú trvanlivú salámu typu „uherák“. S kvalitným maslom je hlavnou zložkou našich raňajok. Ako aj višňová marmeláda.

Dnes nás musia šoféri dopraviť do odľahlých atarov Senlee, Jouto a Lechšit. Perele sa pokúša o nemožné. Snaží sa nám vysvetliť, kade sa do nich dostaneme. Zbytočne. Aby si niekto zapamätal cestu, na to sa tu človek musí narodiť. Dobré som si zapamätal iba toľko, že sa nachádzam na takom mieste, kde ani pred ani po Przewalskom Európan nechodil. To teda musím náležite oceniť. V Ulanbátare sme pokladali za zbytočnosť pridelenie šoférov k toľkým osvedčeným vodičom. Teraz si vysoko vážime predvídavosť a múdrosť ministra, ktorý bol zásadne proti, aby sme bez nich odišli do týchto zapadákovov.

To už je hospodárstvo

Po prekonaní skalného labyrintu pod skalnou stenou sa objavia tri pečiarky. Keď sme sa k nim priblížili, menili sa na jurty. Sme na mieste. Atar ako atar. Rozdiel je len v počte júrt. Jedna alebo tri. Prístrešky pre mláďatá sú tiež všade rovnaké. Okolo júrt sú väčšie či menšie kôpky suchého trusu. Skládka vzácneho paliva – argalu. Jediný zdroj tepla v jurtách cez zimu a palivo do argalovej piecky aj na varenie po celý rok. Uhoľné

sklady púšte Gobi. Podľa druhu hovien odhadujem, že “konské a ťavie brikety” sú na úrovni čierneho ostravského uhlia, hovädzie lajná ako hnedé handlovske, a ovčie a kozie bobky zostanú aj tu len hovnom.

Viem, že to znie ironicky. Ale som si vedomý toho, že surovina, ktorú doma tak zhnusene nazývame hovnom, si náležite cenia jedine tí, ktorí ho používajú ako vzácne hnojivo. Ale tu, kde na stovky kilometrov niet iných zdrojov tepla a v zime je až $-30\text{ }^{\circ}\text{C}$, závisí od tohto materiálu život ľudí. Dospelé zvieratá sú chránené pred zimou iba hrubým osrstením. Provizórne brlohy vyhrievajú mláďatá vlastným telom. Sotva sa slnko zodvihne nad obzor o meter vyššie, začína horúčava. Tu niet stromov ani kríkov, teda ani chládkov. Mozog si chránime šiltovkou. V nekrytej lebke by sa narovnali mozgové ryhy. V najväčšej pálave musíme pracovať oblečení, aby sme neprišli o kožu. Dupajúce drobné paznechty okolo nás rozvíria jemný piesok tak, že v tom oblaku prachu sotva rozoznám Alfonza od capa.

Po všetkých iných druhoch párnokopytníkov prichádzajú na rad ťavy. Ako blázni sme sa hnali za tromi ťavami, ktoré sme prvýkrát zazreli z auta cestou do Sajnšandu, aby sme sa k nim dostali čo najbližšie, a teraz ich tu máme na chrbtoch. V zoologickej záhrade sa zdajú byť krotkými, tupými, flegmatickými zvieratami s nepekným telom a ešte menej lúbeznou papulou, ktorá sa neprestajne hýbe ako perpetuum mobile. Zdanie klame. Desaťtisíc sedemsto kilometrov vzdialená pravda od zoologickej ohrady je úplne iná a viac krutá. Sú to odporne mrchy. Aj tu stoja v menších skupinách a prežúvajú ako tam a ani tu nie sú krajšie ako ich tamojší príbuzní. Veľmi si nás nevšímajú. Keď sa k nim priblížime, tak na nás vrhnú spoza žmurknutia len krátky nepriateľský a zákerý pohľad a neprestanú prežúvať. Toto nám ani nevádi. Ale len čo nás zbadajú, že stojíme pri kope vysypaného popola, tak sa v ňom vyváľajú a rozvíria ho tak, že máme čo robiť, aby sme sa zbavili množstva prachu, ktoré nám zalepuje oči, upcháva nos a uši. Bez vody je to problém. Povedzme, že sa nám to ako-tak darí, ale príde rad na očkovanie a vtedy sa musíme dostať do tesnej blízkosti tých potvor. Oni len čakajú na túto príležitosť. Len vtedy vytriasajú na nás množstvo prachu z vlny, ktoré sa im zachytilo pri kúpaní v popole. Zase sme slepí, hluchí a dusíme sa.

Po očistení zmyslových orgánov od prachu pristúpime k nim na dotyk. Nevieam, či poznajú injekčnú ihlu alebo nie, ale pre každý prípad začnú preventívne odporne vrieskať a pri vpichu

trilkujú ako rehotavé hyeny. Vyceria zuby a snažia sa nám zahryznúť niekde do tela. Keď sa im to nepodarí, tak nám vyvrhnú medzi oči odporne zapáchajúci obsah bachora. Hneď ako sa im naskytne príležitosť, tak do nás kopnú. Nemáme vo výbave ochranné štíty. Pre nedostatok vody nemáme možnosť zbaviť šatstvo odporného zápachu. Pri očkovaní početnejšieho stáda tiav sa musíme vopchať do protichemických skafandrov. A v tom pri teplote štyridsať stupňov Celzia vydržať dve-tri hodiny je poriadna záťaž pre organizmus.

Ak niekto niekedy napísal o gobijskej ľave, že je jedno z najkrotkejších zvierat, tak to platí iba na „ľavieho Matuzalema“ tesne pred smrťou, ktorý sa náhodou dostal do učebníc zoológie. Ale tu sú tieto haldy zvieracích pobehlic jedovaté, zákerné a zlomyselné. Majú byť prečo. Do jedného roka sú v štádiu „bébi“. Vtedy sú priviazané o dlhý povraz, pripevnený o kolíky zatĺčené do zeme. Takto ich núti človek vyrábať palivo. Akú-takú slobodu zažijú za tie štyri roky dospievania mimo obdobia zberu srsti. Vtedy starším hodia slučku na krk a zviažu im predné nohy. Niekedy ich musia povaliť na zem. Vytrhávajú im zimnú srst, ktorú pokojne môžeme nazvať vlnou.

Po štvrtom až piatom roku, v štádiu dospelosti, im človek prevrta nosnú prepážku. Cez takto vzniknutú dieru prepchá drevenú paličku. Jeden koniec paličky je opatrený plechovým

Prevrtajú jej nos

kotúčom, aby sa nevyvliekla z diery a na druhý koniec uviažu šnúru. Pomocou tohto riadiaceho zariadenia sa ovláda ľava pri pohybe, ale len v tom prípade, keď sa ľava nechá. Ľavy, keď nepracujú, sú voľne pustené na pastve a vtedy nemajú paličku v nose. Dospelé ľavy sa musia podrobiť tvrdej drezúre, aby slúžili pánovi tvorstva ako nosné a ťažné zviera. Donucovacie prostriedky nie sú kruté, iba nepríjemné. Vytvárajú im niektorú končatinu. Ak sa tomu chcú ľavy vyhnúť, musia sa podrobiť vôli človeka. My sme nemali nič spoločné so zásahmi do osobnej slobody týchto zvierat. Predsa však na nás plúvali a kopali do nás. Pre ne sme boli nevítaní cudzinci a obyčajní votrelci.

V Mongolsku chovajú ľavy dvojhrbé – drabary. Domáce ľavy, po mongolsky temee, boli vyšľachtené z divokých kmeňov - Chavtgaj alias Temen gorooos. Údajne tento divoký predok žije dodnes v odľahlých oblastiach Gobi. Mladé ľaviatka sú škaredé zvieratká. Možno spomedzi všetkých mláďat tie najškaredšie. To z mojej strany nie je žiadna zaujatosť, ale fakt. Sú neforemné, majú strapatú matnú srst, samá noha, samý krk, oči vypúlené ako žaba a odporne škriekajú. Sú chúlостivé, citlivé na chlad. Mongoli im zakrývajú vypuklý chrbát vlnenými handrami alebo plstou, ktoré im musia pripevniť pomocou povrazov. Každé oblečené ľavie mláďa je dvojníkom zvonára chrámu Matky božej Quasimoda. Pohybujú sa veľmi nemotorne, padajú na nos, a preto ich držia priviazané v blízkosti júrt, lebo na odľahlej pastve by sa stali ľahkou korisťou dravcov. Cicajú jeden rok. Matky sa voľne pasú v takej blízkosti, aby počuli privolávajúci škrekot svojich potomkov. Vtedy pribehnú ako divé fúrie na obranu mláďaťa a sú schopné ušliapať nepriateľa. Prebytok mlieka, čo mláďa nevyucúca, Mongoli vydávajú a použijú ako potravu.

Malé i veľké stáda tiav počas pastevného obdobia sa pasú na priestranných pastvinách ne-

strážene. Robia si zásoby na zimu. Do zimy idú vypasené, so slušnou zásobou podkožného loja a s napnutými hrbmi, ktoré sa počas zimy postupne scvrkávajú na prázdne kožené vaky. Mongoli ich väčšinou zapriahajú do práce až na malé výnimky počas zimy. Unesú náklad 300 kg a viac na vzdialenosť 35 km denne. Oveľa bezvýznamnejšie je ich využitie ako ťažného zvierata zapriahaného do dvojkolesových kár.

V dobe párenia, čo pripadá na prvé dva mesiace roka, je stádo nebezpečné aj pre svojho majiteľa. Mladé troj- a štvorročné samce vytvárajú akýsi strážny oddiel, ktorý chráni ostatné zvieratá. V početnej skupine sa tryskom rozbehnú proti votrelcovi, či je to zviera, alebo človek, a udupú ho k smrti. Samica je schopná párenia iba v určitej polohe. Ťava sa nezaprie, že je ťavou. Musí si kľaknúť na predné, ale neobracia sa k samcovi s koketným úsmevom, ale s natrčeným zadkom do neba. Ak nie takto, tak nič. Ani ťava- býk sa nezaprie, že je len ťava. Nestojí o sladký úsmev vyvolanej a pri ľúbostnom akte vrieska a tvári sa, akoby ho to bolelo. Inak postupujú podľa všeobecnej šablóny, preto ďalšie podrobnosti už nebudem rozoberať. Mimo doby párenia, čo je u tiav dobou zúrivej hrdinskosti, sú to zbabelé zvieratá. Zlaknú sa aj vyplašeného vtáčika alebo balvanu na ceste. Jeden zbabelec vie spôsobiť v stáde alebo v karaváne takú paniku, že celá skupina s jazdcom, nákladom na chrbte alebo s károu za chrbtom sa dá na bezhlavý útek. Aj ten preventívny vreskot pred očkovaním je prejavom ich zbabelosti.

Päť miliónov chovaných tiav na celom území Mongolska sa teší mimoriadnej úcte a láske kočovníkov. Kým kone sú viac ako priateľmi Mongolov, ťavy sú ich sluhami. Ťavy sú mentálne primitívne zvieratá, ale v ich skromnosti a vytrvalosti sa im žiadne iné domáce zviera nevyrovná. Okrem ich fyzickej sily, vlny, mäsa a trusu zužitkujú z nich aj kožu. Vyrábajú z nej silné kožené vrecia. Teraz na jar je čas zberu vlny. Úmyselne som použil slovo zber, lebo ťaviu srst' pastieri nezískavajú strihaním, ale zberom vypadávajúcej srsti počas jarného plžnutia. Zbierajú ju zo zeme alebo priamo z bokov zvierata. Srst', ktorá sa pevnejšie drží kože, ale už sa ľahko uvoľní, vytrhávajú ručne alebo pomocou špeciálne prispôsobenej dlhej palice. Koniec palice opatria niekoľkými klincami, ktoré sa zachytia do srsti a točením palice okolo svojej osi namotávajú na ňu vytrhnuté chumáče srsti.

Počas celodennej práce nás pastieri dvakrát pohostili. Alfonza nemohli dostať do jurty. Vyhovoril sa na vymyslenú hnačku, ktorú by mal zaručene vtedy, keby bol prijat pozvanie. Nevadí mu čaj s mliekom, ale tá šálka, v ktorej sa podáva. Ani nie tá šálka, ale to, že pre nedostatočnú výbavu domácnosti všetci prítomní okolo kotla pijú z jednej šálky, ktorá sa dokola podáva z ruky do ruky. Dnes sme zobrali do partie aj Deda. Podával nám fľaše a asistoval pri očkovaní. Teraz sedí pri mne a utiera okraj šálky. Potom si z nej opatrne odpije. Teraz som na rade ja. Zopakujem ten istý postup. Aj tak nevymyslím nič nové.

Dnešný výkon, 2000 zaočkovaných zvierat, sme zvládli do osemnásť hodiny. Slávek okrem večere pripravil pre každého 5 litrov teplej vody. Až tu si človek uvedomuje, akú cenu má voda. Aj v tomto prípade, keď sa na osobnú hygienu jedinca ujde iba za lavór. Aj to obmedzené množstvo je luxusom, keď si pomyslím, že v týchto končinách umierali pútnici smädом. Jeden lavór teplej vody v púšti Gobi na umývanie celého zaprášeného a zapoteného tela je luxusom. Tvár sa umyje čistou vodou, potom zhora nadol všetko ostatné. Kým príde rad na nohy, voda získa farbu púšte.

Nočné mrazy sú nepríjemné. Človek môže zblbnúť od tých nezvyklých tepelných rozdielov,

ktoré medzi poludňajšou a skorou rannou teplotou sú v rozmedzí až 40 stupňov.

Včera v noci nám bola zima. Vojenské spacie vaky na prenášanie ranených sú možno vhodné pre tých ranených, ktorí majú horúčku, ale pre kempujúcich Európanov nie. Sú tvarované na spôsob dojčenskej perinky. Ich postranné krídla sa zapínajú v strede drevenými gombíkmi. Aj po zapnutí všetkých gombíkov zostanú medzery, cez ktoré prenikne mrazivý vzduch do vaku. Dnes po večeri sa tábor premenil na poľnú krajčírsku dielňu. Zašili sme spacie vaky. Teraz by sa doň ťažko vopchal ranený, ale fučať do neho nebude.

Po raňajkách odchádzame s Alfonzom do iného ataru, v ktorom chovajú najmä hovädzi dobytok. Starenky a dievčatá privádzajú krotké kravičky, bujnejšie zvieratá ponechali mužom a chlapcom. Tí nám predvádzajú púštne rodeo. Chytajú ich lasom alebo pomocou slučky upevnenej na dlhej palici – uraga. Jazdec drží pevne v jednej ruke palicu medzi hrudníkom a pritlačeným lakťom k telu a druhou rukou usmerňuje pohyb svojho koňa pomocou kantáru. Keď je slučka na krku zvieratá, jazdec zasadne za sedlo, pritiahne uzdu koňa a donúti ho cúvať. Tým sa slučka utiahne okolo krku chyteného zvieratá.

Boli sme svedkami aj kastrácie býka. Býk akoby vedel, že ho chcú zbaviť toho najdrahšieho, čo má, nepočkal v ohrade na sadistov. Preskočil cez múrik ohrady a uháňal do nekonečna. Márne. Okamžite sa za nim pustili jazdci s uragou v ruke a zanedlho býček ležal spútaný na zemi. Miestny operatér vytiahol spoza délu nožík, ktorým si ešte pred chvíľou odkrajoval z vareného baranieho stehna. Fik, fik a býk prestal byť býkom. Operatér ranu stisol medzi prsty, aby zastavil krvácanie a operačné pole umyl močom. Nožík si utrel do délu, aby bol pripravený pre ďalšie stolovanie.

Z jedného ataru sme sa presúvali k druhému bez toho, že by sme mali šajnu o tom, kade chodíme. Pri jednom presune sme sa ocitli v púštnom háji, ktorý bol zarastený zvláštnym porastom. Dorči zastal a kývol nám, aby sme ho nasledovali. Ukazoval na čudné rastliny a opakoval slovo dzaga. Pochopili sme, že je to po mongolsky názov tej rastliny. Stáli sme uprostred malého saxaulového hája. Dzaga, jediná drevina púšte, ktorá vyrastá z vysušenej zeme. Dzaga, strom, ktorý tu žije a vegetuje niekoľko storočí, svedok tragédií, radostí, narodenia a umierania. Táto praveká rastlina dokazuje, že aj v púšti sa dá žiť. Ťažko, ale dá sa. Korunu stromov tvoria konáre stočené a prepletené do bizarných tvarov. Z nich vyrastajú listy, ktoré nie sú zelené, ale žlté, suché, tvrdé, stočené do ihlíc a špicaté ako trne. Peň majú okolo svojej kolmej osi stočený skrutkovito. Celý strom budí dojem, akoby sa zvíjal v křčoch. Drevo je mimoriadne tvrdé. Ocelové sekery a iné nástroje od neho iba odskakujú ako od kremeňa. Od Dorčiho sa dozvedáme, že z dreva sa vyrábajú fajky a je výbornou surovinou na priemyselné spracovanie. Je prvotriednym palivom, lebo sa udrží dlho v žeravom stave. Pomocou svojho poľovníckeho noža som chcel získať aspoň malý konárik na pamiatku. Márne. To drevo je naozaj tvrdé. Dokonca je také tuhé, že sa vo vode neponorí. Štastena stála pri mne. Našiel som krásny samorast, ktorý bol prírodou vytvarovaný na vtáka tak, že ani Picasova holubica nie je krajšia.

Pracujem v oblasti Zamyn uud somonu. Tesne na čínskych hraniciach. Táto oblasť púšte sa rozprestiera v nadmorskej výške 1000 metrov. Z výšiny vidieť do Číny. Detaily síce ťažko rozoznať, ale jeden fakt bije do očí. Púšť Gobi na druhej strane hraníc je skrotená. Jej praveký kamenistý chrbát je obrastený plantážami. Naši priatelia nás upozorňujú, že obšmietat sa tu dlhšie nie je najlepším nápad. Poslúchneme radu múdrejších a skúsenejších a rýchlo opúšťame

svoju pozorovateľňu. Zvú nás na čaj do jednej jurty. Alfonz je z pozvania nešťastný, ale odmietnuť nemôže. Urazil by týchto srdečných dobrákov. Tieto jednoduché deti púšte sa vyznačujú mimoriadnou srdečnosťou. Kedykoľvek sú ochotní pomôcť každému. Obydliia majú stále otvorené pred náhodným pútnikom, ktorý sa tam môže zastaviť a napiť sa teplého čaju, ktorý v kotle nikdy nechýba. Môže si počkať na majiteľa alebo pokračovať v ceste. Tu sa vraj ľudia navzájom neokrádajú. Tento dobrý zvyk sa zachoval z čias, kedy krádeže trestali odňatím ruky.

Vstupujeme cez nízke dvierka, ktoré sú obrátené vždy na juh. Tým, že sa vstupujúci cez nízky vchod hlboko predkloní, automaticky sa ukloní aj na pozdrav. Skromné zariadenie jurty nebráni početným hosťom zaujať svoje miesto. Ženy majú vyhradené miesto vľavo a muži vpravo. Domorodci sedia takmer všetci na prestretých koberecoch alebo kožušinách. Hosťom sa ujde aj menší „šamlík“. Teraz kolujú z ruky do ruky dve šálky. Jedna v skupine žien a druhá u mužov. Kto z nich práve odpija, stáva sa stredobodom pozornosti. Ostatní sa mu dívajú priamo do huby. Čo si myslí čumil, to vie len on. Nepoznáme tajomstvo týchto šikmých očí. Okrem čaju sa podáva aj mongolská špecialita – arod. Sú to hrudky sušenej smotany. Na plochých nádobách sa nechá smotana vyparovať dovtedy, kým nezíska konzistenciu cesta, ktorá sa dá prstami formovať do hrudiek. Dosušia ich na slnku do tvrdosti kameňa. Na zimu ich ukladajú do vrecúšok. Jedlé sú len po rozpustení v ústach opakovaným chlipnutím teplého čaju.

Do tábora sme sa vrátili ešte pred šestnástou. Z kuchynského stanu sa šíria vône dráždiace naše slinné žľazy. Kuchári pripravili na obed hrachovú polievku, bravčový perkelt, pyré zo sušených zemiakových vločiek a kompót zo sušených sliviek. Hladní s častým prehltávaním slín sme čakali na druhých, ktorí sa mali vrátiť do plánovaného podávania obeda. Chýli sa k dažďu. Len čo to konštatujeme, už aj prší. Obedujem pod celtou kuchynského stanu. Až piati z brandže nedošli ani do zotmenia. V tábore panuje nervozita, ktorá sa neustále stupňuje pokročilosťou času.

Prestalo pršať. Zaujmemo miesta na okolitých vyvýšeninách, odkiaľ je dobrý výhľad do okolia. Z takej pozorovateľne by sme mali postrehnúť aspoň reflektory áut. Hodinu pred polnocou dorazia do tábora Mirek a Karol. Pracovali ďaleko od tábora, preto to omeškanie. Priniesli so sebou aj prvý úlovok. Sedem jarabíčiek, ktoré strelili pri jednom slanom jazere. Líčia svoj lovecký zážitok s takým temperamentom, akoby mali v aute trofej uloveného leva.

O polnoci sme začali v pravidelných intervaloch vystreľovať svetlice. Konečne o hodinu po začatí núdzového ohňostroja sa nám podarí privábiť do tábora stratených pasažierov gaza. Očkovali až do tmy a na spiatočnej ceste zablúdili v skalnom labyrinte. V tme nie je len každá krava čierna, ale v púštnom labyrinte je aj každá skala rovnaká. Konečne sme všetci pokope a zdraví. Bol to perný deň. Mám vždy neprijemný pocit, keď niekto z našej skupiny zablúdi. Asi preto, že ma viažu také hororové spomienky k somonu Erdene.

Keď sa mi naskytla príležitosť, zašiel som do skalného labyrintu. Hnala ma tam moja vrodená zvedavosť objavovať vždy niečo nové. Skoro ráno som sa ešte pred východom slnka vybral do blízkeho skalnatého útesu. Bolo ticho. Také meravé, strašidelné, počuteľné ticho, ako môže byť len na večne spiacej a nehybnej púšti. Kamenisté dno úzkej rokliny vietor vystlal sypkým pieskom, z ktorého vykúkali vybielené kosti. Všetko okolo mňa bolo mŕtve. Skaly, kosti, čas, ticho, piesok. Všetko. Aj to ticho. Aby som nemal stiesnený pocit samoty, nechával som hlboké odtlačky zárezov podošiev. Zrazu do toho strašného ticha prenikol zvláštny šuchotavý zvuk, aký

vydávajú sane ťahané po zamrznutom snehu. Zvuk sa ku mne približoval. Inštinktívne som sa schoval za skalú, odkiaľ som dovidel na pieskový závej, z ktorého sa stratili moje stopy, keď som sa škriabal k svojej terajšej skrýši. V rokline sa objavil starý Mongol. Zhrbený, oblečený do kožucha, na nohách kožušínové čizmy so špicami obrátenými k nebu ako benátske gondoly. Ťahal za sebou koňa zapriahnutého do niečoho, čo bolo zabalené do plstných handier a poviazané lanami. Podľa tvaru balíka by som bol odprisahal, že je to zabalené telo človeka. Starký zbadal moje stopy a skúmavo sa obzeral po okolí. Ani som nedýchal. Jeho vizita mojich stôp trvala pre mňa večnosť. Potom pokračoval v ceste a zmizol v labyrinte ako zlý príznak.

Bol som rád, že som opäť v tábore. Ani som sa moc nechcel zveriť niekomu o tom rannom tajuplnom stretnutí. Vybavila sa mi v pamäti kniha Lámovia a vojvodcovia, ktorú som čítal už veľmi dávno. V nej boli údaje o tom, že Mongoli približne do roku 1930 nepochovávali svojich mŕtvych. Verili v posmrtný život. Smrť nebrali ako katastrofu, ale ako samozrejmosť. Ľudia, ktorí cítili blížiaci sa koniec, opustili svoju jurtu, vyšli do stepi, kráčali v ústrety kostlivcovi, kým im sily stačili. Vysilení si ľahli na zem, obrátení tvárou na juh, a tak vyčkali svoj koniec. Tí, ktorí umreli v jurtách, ponechali svoju telesnú schránku príbuzným alebo priateľom, ktorí ju pred východom slnka vyviezli do stepi alebo púšte a tam ponechali napospas hladným vlkom, líškam a dravým vtákom. Keď bolo telo rýchlo roznesené vlkami a šakalmi, líškami a psami, a kosti obiele- lené vtáctvom a slnkom, bol to signál pre živých, že zomrelý bol dobrý človek. Kto vie, či som nebol svedkom poslednej cesty dobrého človeka.

Somon Delgerecht 2. mája

Už štyri dni som sa nedostal k písaniu denníka. Z ničoho nič ráno pred štyrmi dňami Perele vydal bez vysvetlenia rozkaz na zrušenie tábora. Balenie nám ide ako po masle a onedlho sme znovu na ceste. Vedúci dargovia Erdene somonu pripravili pre nás malé pohostenie pri príležitosti oficiálnej rozlúčky so somonom. Okrem obvyklých cukríkov a čaju máme možnosť prvýkrát ochutnať mongolskú špecialitu archu, pálenku vyrobenú z kravského mlieka. Chutná ako teplá srvátka pančovaná alkoholom. Grády nemá, ale smrdí odporne. Vykvasený mliečny cukor kravského mlieka sa využíva na výrobu pálenky. Taká kravská lavórovica. Tá, ktorú nám núkajú, je mútna. Perele nás presviedča, že keď ju dvakrát vypália, vtedy je úplne číra. Možno, že stratí aj príchuť srvátky. No v každom prípade sa z nej neopijeme, aj keď je zadarmo.

Nasleduje nekonečná jazda po nekonečnej púšti v nekonečnej horúčave. Teplo nás uspáva, ale tým nič nepremeškáme, lebo aj tak tu nie je nič na pozeranie. V úplnej tme dorazíme konečne do somonu Delgerecht. Pravdepodobne ten, kto prvýkrát vyslovil riekanku „kukám, kukám, hovno vidím,“ musel byť v noci v Delgerechte. Perele chodí z jurty do jurty a my ho nasledujeme. Šibujú nás hore-dole ako balík s nesprávnou adresou, až nakoniec sa nám predsa len podarí nájsť miestny hostinec. Na stene ošarpanej stavby z hliny medzi puklinami schátratej omietky je ťažko čitateľný nápis v troch jazykoch, ktorý informuje cestujúcich, že stoja na správnom mieste, kde sa môžu ubytovať.

Hotel – gostinica – guandzra v Delgerechte je príkladom nekonečného chvastúnstva, s akým som sa doteraz ešte nestretol. Poschodie tvorí nebo. Medzi prízemím a nebom je niečo, čo volakedy mohlo byť strechou. Je prehnutá ako ťaví hrb. Polovičku krytiny už dávno odviaľ vietor a drevený strop dvoch hotelových izieb je z časti odhnutý tak, že ležiaci v posteli sa môžu kochať trblietaním hviezd. Vo dvoch izbách dvanásť postelí predstavuje celé vnútorné zariadenie. Opaданá omietka odkryla tajné vetracie škáry v stene, a preto malé okná sú trvalo zalepené tak, že sa nedajú otvoriť. Načo, veď v stene a na strope je dier až priveľa. Unikátnou špecialitou tohto púštneho hotela je bezpečnostné zariadenie v podobe vrecoviny po celej šírke a dĺžke stropu. Chráni spiacich hosti pred padajúcimi časťami použitého stavebného materiálu. Ale je priehľadná a nebráni v pohľade na nebo.

Po úmornej ceste nás už ani tento hotel nedeprimuje. Bez pocitu hrôzy a strachu pripravujeme si posteľ na spanie. Tam, kde je struna prehnutá až po dlážku, podkladáme kufor alebo drevenú debnu. Potom objavíme ďalšiu špecialitu hotela. Podhlavníky sú plátenné vrecúška naplnené pšenicom. Táto milá pozornosť hostiteľa je praktickým vynálezom. Nevyvoláva reakciu u alergikov na perie alebo vlnu. Náplň je ľahko vymeniteľná a ťavy ju rady zožerú. Ani zrno nazmar. Okrem týchto predností sa takéto vankúš prispôsobí dokonale tvaru lebky spiacieho tým, že je naplnený len tak napolo.

Po dokončení úpravy spálne nezostal priestor pre voľný pohyb. Museli by sme prekračovať jeden druhého. Vzniká dohoda, že celý kolektív naraz pôjde na večeru, na záchod, na potrebu do púšte a do posteľ. Polievku z jarabíc sme rýchlo zjedli. Začíname pociťovať odpor voči jedlám pripravovaným z konzerv, a tak sme ani nenalievali, aby sme dostali druhý chod z našich zásob. Šoféri dnes uštvajú aj nás aj autá. Celý deň jazdili sedemdesiatkou, predsa bola cesta nekonečne dlhá. Poskladáme sa na vrecúška so pšenicom a za chvíľu už nikto z nás nemyslí na padajúcu omietku. Keby spadol celý strop, ani vtedy by sme sa nezobudili.

Delgerecht leží uprostred rozsiahlej skalnej púšte. Mali sme šťastie, že Dorči v noci natrafil na úzky priechod medzi skalami. V Delgerechte už nestačia ani jeho orientačné schopnosti, a preto nám darga somonu pridelil chromého sprievodcu. Starý Mongol sa obratne pohybuje na barlách. Je ozajstným znalcom púšte. Pozná každú skalú, každý kameň, každú roklinu. Bez neho by sme sa nedostali ani na jeden atar. Zaviedol nás na fiktívnu križovatku. Na piesočnej čistine ukázal na rôzne svetové strany a poslal tým smerom vždy jeden z gazov. V piesku nebolo vidieť žiadne stopy, ktoré by boli naznačovali cestu. Jedinou možnou orientáciou je nevychýliť sa z určeného smeru, čo je dosť problematické dodržať v skalnom labyrinte.

Dorči nás doviezol do ataru. Dnes som vo dvojici s Karolom. Pastieri v atare sú obzvlášť hraví. Chytanie zvierat považujú za hru a nie za robotu. Váľal sa po zemi im robí radosť. Kým chytia jednu ovcu, v iných ataroch by sme zatiaľ zaočkovali celé stádo. Hladina adrenalínu nám stúpa po hranicu únosnosti. Mongoli z nás majú srandu.

Po odchode z ataru trampoty pokračovali v inej podobe. Dorči sa nevyzná v tomto kraji, čomu sa ani nedivím. V skalnom bludisku sme sa motali dobrú hodinu, kým sme sa dostali na otvorenú a priestornú púštnu step. Odhadoval som rozľahlú dolinu tak na 30 tisíc hektárov. Bola dokola uzavretá reťazou skál.

Asi štyristo metrov pred nami sa páslo stádo antilop. Dzeren, ukazoval tým smerom Dorči. Tak teda vy ste tí povestní roznášači slintačky. Sajgy tatarské alebo ázijské, alebo hrvoľaté,

Beda ti, sajga hrvolatá!

alebo akékoľvek, proste dzereny. Dorči odklopil a pripevnil predné sklo. Medzitým sme nabili brokovnice. Začala sa besná naháňačka za dzerenmi. Pažby nabitých a odistených pušiek máme pritisnuté k líci a na tej hrboľatej stepi dostávame od nich poriadne rany do brady. Mám dojem, že my budeme ležať vystretí skôr ako vyhladnuté obeť našej poľovnickej vášne. Dorči nasadil maximálnu rýchlosť. Bez ohľadu na jamy, hrbole alebo priekopy. Padáme raz na jednu, raz na druhú stranu alebo dozadu. Keď sme sa k zvieratám dostali bližšie, tak na 300 metrov, stádo sa rozprchlo na všetky svetové strany a unikali vo dvojiciach. Zo strany prenasledovaného stáda je to výborný taktický manéver, lebo prenasledovateľ na chvíľu zaváha. Nevie, ktorú dvojicu má prenasledovať, a tým prchajúce zvieratá získajú trošku času.

Dorči si vybral jednu dvojicu a rúti sa za nimi osemdesiatkou. Sajgy nebežia priamočiario, ale vo veľkých oblúkoch. Kým sme ich chceli dohoniť kopírujúc dráhu ich behu, ani pri nasadení najvyššej rýchlosti sme sa im nemohli priblížiť na dostrel. Dorči zmenil taktiku prenasledovania. Prestal sledovať stopu zvierat a v diagonále skracoval oblúky, ktorých sa sajgy pridržiavali. Dostal ich na dostrel. Začala sa kanonáda, akoby útočila celá divízia strelcov. Konečne jeden z nás trafil sajgu do zadku. Poranený samec nebol schopný pokračovať v behu. Plazil sa a srdcervúco plakal. Museli sme ho doraziť. Naložili sme ho na blatník auta. Nebolo času na vyvrhnutie vnútorností. Nemal som dobrý pocit z vydarenej poľovačky. Počas návratu ma sprevádzal pohľad a nárek poraneného zvieratá. Uctím si pamiatku nádherného zvieratá tým, že mu venujem zopár riadkov v mojom denníku.

Sajgy žijú spoločensky vo veľkých stádach. Sťahujú sa z miesta na miesto za potravou. Dosahujú veľkosť dobre vyvinutého srnca. Majú útle telo a krátku silnú hlavu. Ozdobou kozla sú duté rohy tvaru čibuka. Okrúhle rožky sú obrátené dozadu, skrutkovito stočené a vrúbkované krúžkami. Pod sánkami samcov je nápadný veľký ohryzok, podľa ktorého dostali aj prídavok k menu – hrvolaté. Samičky sú bez hrvola a bez rohov. Chrbát a boky sú kryté hrubou sivožltou srstou, podbrušie a vnútorné strany stehien sú biele. Sajgy milujú otvorené terény. Akoby na povel sa pohnú obrovské stáda na jeseň k juhu a na jar k severu. Doba párenia pripadá na

december. Samička porodí v júni jedno alebo dve mláďatá, ktoré po pôrode ihneď opustí, aby svojou prítomnosťou neupozornila dravcov. Po troch dňoch sa k nim vráti. Dovtedy ležali mláďatá nehybne vo vysokej tráve. Po troch dňoch sú také svižné, že stačia v behu nasledovať matku. Údajne, keď sa dostanú v mladom veku do zajatia, dajú sa pomerne ľahko skrotiť.

Mongoli a Číňania s obľubou usporadúvajú hon na dzerene, ktoré majú chutné mäso. My sme hľadaním cesty a poľovačkou stratili mnoho času. Do tábora sa musíme vrátiť ešte pred zotmením. Nechceli by sme zostať na noc v púšti. Dorči má starosti. Je absolútne sústredený na cestu. Jazdí opatrne a často zastane, aby preskúmal horizont. Aby mal lepší rozhľad, vylezie na vyššiu skalu. Dorči je inteligent. Fešák. Povzbudzujeme ho ťapkaním po pleci. Tesne po zotmení nás vystrelená svetlica zavedie do somonu. V somone sú všetci ľudia na nohách. Ako blanokrídla čelaď vo včelom úli bzučia okolo nás starí a mladí, oblečení do slávnostných dĕlov. Dozvedáme sa, že čechin malim imč v predvečer 1. mája usporiadajú slávnostný ohňostroj. V tej trmevrme sme úplne zabudli na sajgu. Príde na ňu rad až ráno. Ešte v Ulanbátare sme sa dohodli na určitých pravidlách hry. Ten, kto niečo uloví, ten to aj očistí. Skoro ráno sme s Karolom odrali sajgu. Ponechali sme si najlepšie kúsky pre dnešný obed a ostatné sme darovali šoférom. Rožky s čelovou kosťou sme si ponechali ako trofej, ktorú chceme darovať ministerstvu po návrate do Prahy. Kožu sme darovali Mongolom, lebo potrebujem soľ na varenie.

V predvečer 1. mája sme usporiadali malý ohňostroj. Domorodci boli vo vytržení a tak dlho nás oslavovali, až sme neuniesli to dlhé ťapkanie po chrbtch.

Je prvý máj, je lásky čas. Hrdličí hlas nás nevábi k milej, ale darga nás doprevádza k čestnej tribúne, ktorú obyvatelia somonu pripravili už včera pre vzácných hostí. Tribúna je takým pohodlnejším poľovníckym posedom. Jediný reproduktor miestneho rozhlasu chrlí zo seba strašné zvuky. Originálna nahrávka pochodovej piesne mala byť budíčkom pre všetkých. Nás určite zobudili. Na oslavu pracujúcich sa všetci domorodci obliekli do sviatočného rúcha. Nám, čestným hosťom, pripravili lavice pred tribúnou. Vystriedali sa rečníci. Stenu posedu vymerali trošku nevhodne, lebo rečníkova hlava spoza nej je sotva viditeľná. Aj to je síce pravda, že darga somonu je nízkeho rastu. Búrliivý potlesk je dôkazom dosiahnutého úspechu. Tlieskajú všetci. Tí, ktorí mu rozumeli a aj my, ktorí sme mu nerozumeli. Aj Mirek sa pokúsil po rusky o zdravicu s rovnakým efektom ako jeho predchodca. Po slávnostnom prejave usporiadali domorodci ukážkové športové hry. Na trávnik nastúpili miestni borci, aby si zmerali sily v tradičnom národnom zápasení – barilda. Kvalitou miestni zápasníci ďaleko zaostávali za úrovňou svojich kolegov v Ulanbátare, ale v snahe a v nadšení nie.

Miestny lev prehovoril dargu somona, aby nás vyzval do boja, aby sme určili svojho favorita proti jeho levovi. Slávek bol vyšportovaný chlap s figúrou gladiátora a získal menovanie naším jednohlasným súhlasom. Vymenovali sme ho za nášho leva. Miestny lev sa s obvyklou kolísavou chôdzou priblížil k Slávkovi a zastal. Zadíval sa na neho a skúmal, akého to má protivníka a akú taktiku si zvolí proti neznámemu borcovi. Slávek sa s ním dlho nehral. Kým nerozhodný lev iba uvažoval o taktike, zatiaľ mu Slávek nasadil „nelsona“ a praštil ho o zem. Stal sa levom. Mongoli boli zaskočení a ďalej už nenalievali, aby sme menovali ďalšieho borca. Vyzvali nás na strelecké preteky. V strelbe z guľovnice na pivovú fľašu na vzdialenosť 50 a 100 metrov obhájil naše farby Eugen. Volejbalový turnaj skončil pre nás katastrofálne. Obe naše družstvá prehrali všetko, čo sa prehrať dalo.

Po výbornom obede zo sajgy niektorí odišli na organizovanú polovačku. Vracajú sa s bohatým úlovkom. Padol jeden dzeren, jeden drop a niekoľko kačíc. Na bohatej slávnostnej večeri sa podávali mongolské národné jedlá. Bózy, lapša a iné „dobroty“. Večeru zapíjame archou, jelínkom a gruziňákom.

Po večeri sa začala tanečná zábava. Muži s mužmi, muži so ženami, ženy so ženami a každý s každým. My sme na dračku. Chlapi nás berú do tanca ako najkrajšiu pannu. Do tanca hrá trojčlenná kapela tak falošne, že na rytmy valčíka môžeme tancovať iba tango. Medzi dievčatami je pekná Mongolka. Voniam mydlom. Učí na základnej škole. Ťažko sa k nej dostaneme, lebo ju strážia miestni mládenci a len čo zbadajú, že niekto z nás smeruje k nej, okamžite ho zastavia a poprosia ho o tanec. Rafinovaný spôsob ochrany panny a účinný, lebo Mongolom nemôžeme odmietnuť pozvanie na parket. Blízko pred polnocou nás požiadal darga somonu o kultúrnu vložku. Po krátkej porade sa utvorí „Čechin malim imč umelecký súbor“. Trojčlenná tanečná skupina, Karel, Jardo a ja, predvážzame zbojnícky tanec na melódie spevokolu čechin imč tak oduševnene, že improvizáciu, ktorá bola sprznením majstrov ľudových tancov Ťapáka a Nosála, sme museli opakovať niekoľkokrát. Prestali sme blbnúť vtedy, keď sme sa skoro pošťali od rehotu. O polnoci už spieva s nami celá dedina. V tichej noci sa hlasito ozýva Tancuj, tancuj vykrúcaj... Dostali sme sa do správnej nálady. Ku Kašuši pribudla aj Katarína, a nevynechali sme ani „sprostonárodné“ piesne ako Na tom konci, na tom hornom, Na Karlovém moste alebo Icom picom. V znesiteľnom alkoholickom opojení v tom najlepšom skončíme. Perele s nami nevydržal. Pomohli sme mu do postele. Sám by sa tam dnes nebol dostal. Oslavy 1. mája v Delgerechte boli nezabudnuteľné aj pre Mongolov, aj pre nás. Na domáce transparentové oslavy určite raz zabudneme, ale púštny Prvý máj zostane v našej pamäti navždy.

Druhý stanový tábor v Gobi 5. mája

Ráno sme sa zobudili na nezvyklý šramot. Okolo postelí sa motala neznáma postava. Malý a útlý Mongol v koženom saku, s kostnatou tvárou, z ktorej líčne kosti vystupovali dvojnásobne ostrejšie ako u priemerného Mongola. Vypúlené oči pod kockovanou šiltovkou v kostnatej tvári pripomínali fiktívnu podobu mimozemšťana. Ani by nás neprekvapilo, keby sa tu v zemi dinosaurov a obrovských meteoritov objavil aj pasažier lietajúceho taniera. Dívali sme sa na neho ako na zjavenie. On sa iba potmehúdsy usmieval a striedavo sa díval na nás a do koženej torby, ktorá ho ťahala na jeden bok k zemi. A potom to buchlo. Reprodukter, ktorý doteraz ticho ležal na dne torby, vychrlil zo seba ľudové piesne nášho exhibičného spevokolu. Znovu sa ozývali do somonu melódie piesne Tancuj, tancuj... a Ja ti ho tam našraubujem... Nečakaný návštevník, ktorý bol pracovníkom ulanbátarského rozhlasu a ktorého vyslali, aby urobil z prvomájových osláv reportáž, sa chcel pochváliť nahrávkou zo včerajšieho večera. Teraz sme mali vytreštené oči my, čo si náš „super reportér“ vysvetľoval tým, že sme dojatí, až nám oči z jamôk vyliezajú. Od radosti sa smial a tľieskal, že sa mu to podarilo. To sa mu teda naozaj podarilo! Prosili sme ho, aby nám daroval pásku, ale darmo. Tak sme ho prosili, aby tú pásku cenzuroval podľa našich

pokynov, ale márne. Nechápal naše obavy, alebo ich ani nechcel pochopiť. Veď taký úlovok ako reportér ešte nemal nikdy v živote a pravdepodobne ho ani mať nebude. Náš osud bol spečatený a nebol v rukách božích, zostal v jeho rukách.

Za hodinu sme mali veci pobalené a okolo obeda sme sa vydali na cestu. Obyvatelia Delgerechtu nás vyprevadili až na okraj somonu, kde sa s nami srdečne rozlúčili. Skandovali bajerlá a bajertá, sajn jávarai – ďakujeme, do videnia, v zdraví dôjdite. Približne 30 kilometrov od somonu sme si založili druhý gobijský stanový tábor. Stany stoja chrbtom obrátené ku skalnej stene, ktorá sa stráca v púšti na obidvoch stranách veľkým oblúkom. Pred nami je bezhraničná púšť, na ktorej sa jemný štrk strieda s jemným prašným pieskom. Asi desať krokov pred stanmi je studňa. Taká púštna. Kameňmi vyložená jama, v ktorej sa zachytáva dažďová voda. Ešte je v nej vody dosť. Na pitnú veľmi nevyzerá, ale na varenie a na umývanie bude dobrá. Tešíme sa aj takému malému daru prírody, ktorý je v púšti najvzácnejším darom a znamená záchranu života. Tu je voda drahšia ako ktorákoľvek iná tekutina a v mnohých somonoch je na prídel. Na tých päťdesiat litrov vody, čo nosíme so sebou, sme desiati, ktorí z nej chcú pripraviť čaj, variť desať obedov, umyť nádoby a vykonať najnutnejšiu osobnú hygienu. Päť litrov vody na to všetko. Veru, keby sme tu nemali tú studňu, niečo by sme museli vynechať. A to som ani nespomenul chladiče áut, ktoré musíme neustále kontrolovať a doplňovať.

Po pretancovanej noci, po balení starého a stavbe nového tábora nás zdolala únava. Zaliezli sme do stanov ešte pred úplným zatmením. Zdá sa, že noc bude chladná. V tých striebriстых púštnych nociach zimu skôr vidíme ako cítime. Bez toho, že by mesiac odrážal svoje chladné biele svetlo na púštny piesok, je dostatok svetla od trblietajúcich sa hviezd.

Mráz noci sa drží tvrdojšjne a nie a nie ustúpiť teplu. Drží sa napriek tomu, že okolo obeda vystúpi teplota na štyridsať stupňov Celzia. Dnes večer, len čo sa na horizonte dotklo slnko zeme, zafarbilo púšť do ružova a náhle zmizlo z dohľadu. Všetko sa hneď zahalilo do šede, kým sa nerozžiarili hviezdy. Pod pláštikom tmy sa prikráda zima ako zlodej. Rozprestiera sa nad púšťou a svojimi mrazivými tesákmi zahryzne do všetkého šfavnateho tak silno, akoby chcela navrátiť dobu ľadovú. Večer sme uložili vak s pitnou vodou do kuchynského stanu a zakryli sme ho vlnenými prikrývkami. Vďaka tomu sme mali ráno čaj. V noci bolo mínus šesť stupňov.

Deň čo deň po raňajkách vyrážame do púšte k novým atarom. Piesok, skaly a suchá step sa striedajú pred nami a človek nikdy nevie, ako má označiť krajinu, v ktorej sa nachádza. Raz píšem o stepi, inokedy o skalách a zase o piesku, a to všetko je nesmrteľná, nekonečná, smrtiaci Gobi, obávaná púšť strednej Ázie. Deň čo deň prekonávame nástrahy púšte. Naše benzínové kone sa prekonávajú aspoň tak, ako ich posádky. Vyštvierajú sa na skalnú pahorkatinu, odkiaľ sa rútia do doliny, aby tam z ničoho nič, bez prechodu zapadli do jemného piesku. Vtedy už konské sily nestačia na ich vyslobodenie a musí im pomôcť ľudská sila. Piesok sa stratí a už pokračujeme na štrkovisku sveta. Drobné kryštálky odrážajú silné slnečné lúče, akoby hviezdnatá obloha ležala na zemi. Zrazu sa ocitneme na udupanej červenej hline. Zo širokých a hlbokých prasklín na nás udivene hľadia gekóniky. Pohotovo ich využívajú za skrýšu škorpióny a zmije, ktoré pred nami unikajú. Z tej vysušenej zeme vyrastajú rastliny, ktoré sú aspoň také zradné ako samotná púšť. Ostré ihlice trávy a bodliakov nerastú do výšky, ale prilhnú na zem, aby sa tak ubránili i silným vetrom. Splývajú s okolím tak, že niekedy si na ne aj sadneme. V púšti si nemôže byť istý nikto, nikdy a nikde, lebo tu neplatia obvyklé zákony, iba zákony púšte Gobi.

Cestujeme ako námorníci po neznámych moriach. Naši šoféri sa orientujú iba pomocou Slnka, hviezd a horizontu. Sami sú navigátormi, my im v tom pomáhať nemôžeme. Nepotrebuju mapy, ktoré aj tak nie sú použiteľné a spoliehajú sa na svoje mimoriadne vyvinuté orientačné schopnosti. Pamätajú si počet ubehnutých kilometrov cestou tam a každú skalu, ktorú obchádzali, a podľa týchto dvoch pomôcok nás bezpečne dovezu do tábora. Vysmieávajú sa fatamorgáne, ktorá do smrtiacej pasce môže zlákať iba cudzinca.

V tejto krajine kameňa a piesku žijú ľudia a chovajú zvieratá. Človek aj zviera sa vyznačujú svojou skromnosťou. Občas k nám pricvála jazdec. Ani nevieme, odkiaľ prišiel a ako nás našiel. Pozýva nás na čaj do svojej jurty. Možno, že tá drsná krajina z nich urobila takých srdečných hostiteľov, ktorí z toho mála, čo sami majú, dali by vám to posledné. Jazdec nás zavedie k svojej jurte, ktorá je postavená uprostred balvanov. Táto idylická malá pečiarica medzi šedými skalami vzdoruje všetkým nástrahám macošskej prírody. Sadáme si napravo od malého stolíka, ako sa na chlapov patrí. To sme sa už naučili. Pijeme, správnejšie srkame, ich národný nápoj – zelený čaj s mliekom. Že sa čaj nepije, ale srká, aj to sme sa už naučili. V strede jurty stojí argalová piecka, v kotle sa varí su-thé. Zelené čajové listy sú zlisované do formy tehly. Celá tehla je ponorená do vriacej vody, a aby sa počas varenia nerozpadla, tak ju dávajú do vlnenej ponožky. Tým sa zabezpečuje jej opakované použitie. Veci netreba dopodrobna skúmať... Aj to sme sa už naučili. Či tá ponožka bola už pred tým, ako sa zaradila do kuchynského technologického procesu, použitá aj na iné účely, to nás nemusí trápiť. Vývar je zelený a po jeho obohatení mliekom dostane takú divnú šedú farbu. Dôležité je, že to už niekoľkokrát zovrelo.

Sme vzácni hostia, ktorým domáca pani venuje mimoriadnu pozornosť. Vyberie si najkrajšiu šálku, ktorú handrou provokatívne utiera pred očami hostí. Tou handrou pred tým, než ju zastrčila za strešnú tyč jurty, utrela zadoček dojčaťa, ktoré teraz visí prisaté k jej bradavke. To jej pri obsluhu hostí vôbec nevadí. Šálky tvaru pravidelnej poglobule – ajrak, by mohli používať sochári ako formu pri tvarovaní povestných prs bohyně Diany. Sú vyrobené z porcelánu alebo z dreva. Tie drevené sú bohato ozdobené strieborným kovaním. Človek ich musí uchopiť palcom a ukazovákom obidvoch rúk. Horúcim čajom naplnenú šálku už nemôžete dodatočne utrieť, iba jej okraj, ktorý prikladáte k ústam. Preto si netreba všimáť ani to, ako sa domáca snaží preukázať poctu vzácnemu hostovi. Vždy zvíťazí rozum a dobrý žalúdok. Čaj je taký horúci, že by sa v ňom nemalo dariť nijakým parazitom. K čaju sa podávajú cukríky a domáce pečivo. Snáď sú cukríky bezpečné. Výrobcovia v Číne a v ZSSR ich balili do papierikov. Zeleno-hnedé pečivo je tvrdé ako kameň. Formujú ho do guľôčok, ktoré sa tak formou aj farbou podobá na ťavie citróny. A to si už človek musí dobre omakať. Ešte dôkladnejšie musí sledovať ruku hostiteľky. Na malom stolíku pri argalovej piecke sú dve misy. V jednej je ťaví argal do pece a v druhej je domáce pečivo na pohostenie čechin imču. Tá istá ruka doplňuje obsah misiek, a práve v tom sa skrýva nebezpečenstvo, ktoré hrozí roztržitému cudzincovi. Môže sa stať obeťou nevšímavosti, keď si do úst vloží na cucanie to druhé, lebo pečivo je možné konzumovať iba tak, že si ho človek rozpustí v ústach počas srkania čaju.

Každým dňom zvyšujeme výkony pri očkovaní zvierat. Jednak preto, že dokonale poznáme všetky vrtochy automatických dávkovacích striekačiek, ktorých ručne výtlačné páky sme obalili obvazom, aby nespôsobili otlaky, a tiež preto, že rutinovane ovládame očkovanie nedostatočne fixovaných zvierat. Dôležitým faktorom úspešnej práce je obohacovanie nášho vreckového slov-

níka mongolskými výrazmi a povelmi. Keď chceme, aby nám Mongoli rozumeli, musíme fonetické slová vyslovovať chrchlavo. Dokonale ich pohrýzť a potom ich hrdelným zvukom vytlačiť z nosných dierok. Takto sa najviac priblížime spisovnej mongolčine. Pravda, nezaobídeme sa bez doplnkovej posunkovej reči. Zvieratá sa pri zákrokoch bránia a majú snahu uniknúť zo sústredného kruhu. Ukážeme na potenciálneho zbeha a zareveme ankarará! Znamená to dávajte pozor. Pokyn pre držanie zvierata vydávame povelom bari, a keď chceme, aby ho silnejšie pridržali, tak zavelíme vucebari. Na povel ivrit podržia pastieri kravu za rohy a na chámrt za mulec. Slovom tčicht požiadame podržať koňa za uši a po vyslovení coropt ho chmatnú za nozdry.

Vďaka častým recepciám a stravovaniu v miestnych hostincoch a najmä ponúkanému výberu jedál bez fantázie sa postupne stávame aj odborníkmi na objednanie si jedla v mongolčine. Ukážeme prstom na ústa a prehlásime ulsul, čo znamená, že máme hlad. Obsluha sa tupo na nás podíva, preto musíme pridať íit – jesť alebo ooch – piť. Ale musíme povedať aj to, čo vlastne chceme. Je to veľmi jednoduché, lebo akékoľvek mäso je mach. Ak k tomu pridáme uhr mach, donesú nám hovädzie. Ak si objednáme bravčové gachaj mach, dostaneme odpoveď bachkoj, čiže nemáme. Skúsime si objednať pečené kurča tachje mach, čašník zareaguje slovom mitikoj – nerozumiem. Nakoniec nám aj tak vždy donesie varenú baraninu s ryžou a len málokedy so zemiakmi – tums. Najčastejšie sú jedlá neslané a musíme si vypýtať sol' – drus. Na ataroch by sme darmo pýtali chlieb – talch. Tam je talch trvale bachkoj. Musíme mať ozaj veľké šťastie, keď na raňajky dostaneme vajcia – ojriga. Veľmi rýchlo sme sa zorientovali vo fiktívnom ponukovom liste nápojov. Môžeme sa rozhodnúť medzi vodou – oos, kumysom – ajrik, kefirom – tark, pálenkou – archa. O ostatné sa ani nepokúšame. Bachkoj alebo mitikoj. Čaj si nemusíme objednávať, automaticky ho položia na stôl ako pivo v pražskej pivárni. V mongolských jedálňach málokedy vyslovíte dzugar zugar – som najedený. Častejšie prehlásite dersa jaune turgum a menej džachu, čo znamená poďme rýchlo preč a pomalšie. Po práci sa vraciame do tábora špinaví a unavení. Tam nás čaká vždy náš charčaj a charkáva, pár litrov teplej vody na umývanie a teplá večera. Zatiaľ jedlá pripravujeme z konzerv a zo sušených zemiakových vločiek alebo ryže. Čerstvé mäso z úlovku pokladáme za sviatočné jedlo.

Večer až do príchodu mrazu sedávame na zohriatych kameňoch ako jašterice. Oblečení do teplákových súprav, ktoré používame ako pyžamá, debatujeme a spomíname. Najčastejšie na domov, na manželky a deti, na chuť minerálok, piva alebo vína, na vôňu čerstvého ovocia. Od príchodu do Mongolska sme nepili vodu, len čaj alebo kávu.

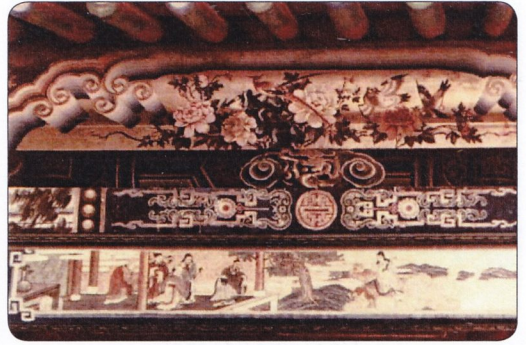
Drevené ulice v čínskej štvrti

Výzdoba brány cisárskeho dvora

Vstupná brána do cisárskeho dvora

Malby strešných hrád

Dekoračné tabule stien chrámu

Udri mu na čelo - neuhryzne

Pozlátená múmia posledného cisára

Sedlo - prejav úcty koňom

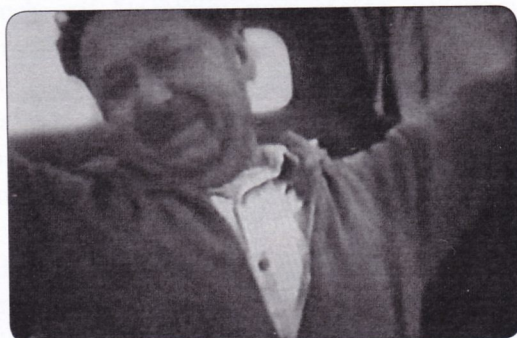
Darovali nám šampióna dostihov detí

Pred štartom na dlhú cestu

Už máme kde spať

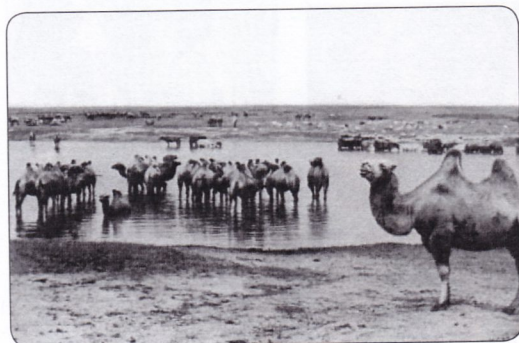
Dobré ráno Mirko

Sugaradža a Perele na návšteve

Chromý znalec púšte ako regulovčik

Je tu voda, ale slaná

Aj prezident Cedenbal rád napína luk

Obliekareň je obsadená

Prichádza veterinár

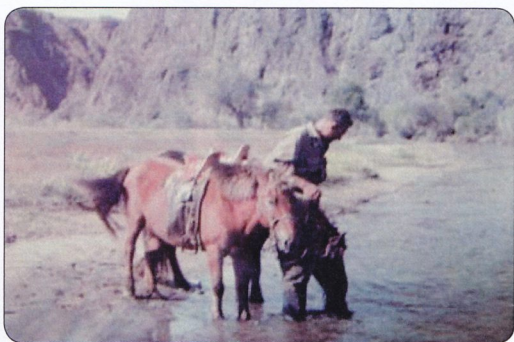
Takto to je istejšie

Pripravené na očkovanie

Stavebné zátíšie v somone Binder

Malá prestávka pri čistej vode Ononu

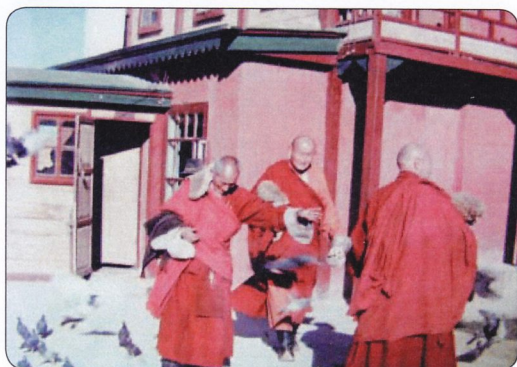
Doplatila na perkelt

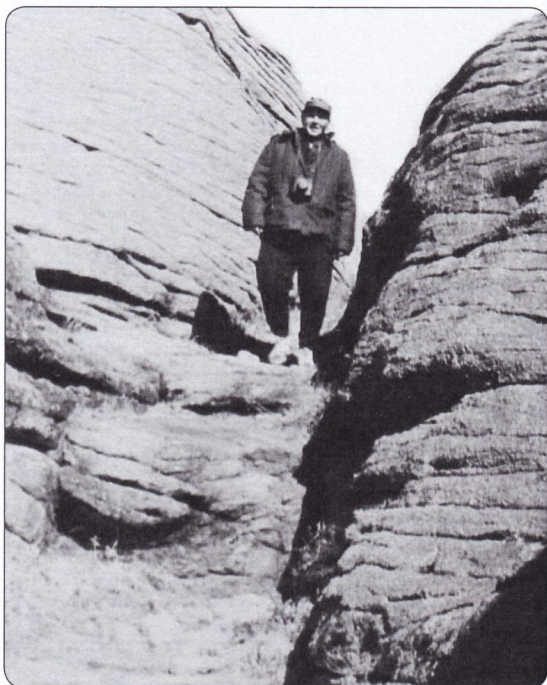
Rozhodcovia

„Mergen“ - víťaz v lukostrelbe

Lámovia vychádzajú z obydlia

Alfonz v rozprávkovej krajine

Krotenie trojročiaka

Štvrtý májový deň sa ráno zdal byť ako každý iný. Aj my sme začali náš denný program podľa zaužívaného stereotypu. Raňajky, jazda po púšti do ataru a očkovanie zvierat.

Okolo obeda zosilnel vietor. Nepríjemne nás holil malými zrnkami piesku a štrku. Vždy silnejšie šľahal do tváre. Bolo to utrpenie. Pálili nás oči. Jemný piesok prenikal všade, nevedeli sme sa pred nim ubrániť. Mali sme ho v ústach, v nose, v ušiach, v hrdle, v očiach, vo vlasoch a všade. Fotoaparáty sme museli zabaliť do textílií a aj tak sa dostal prach na ich objektívy. Pokračovali sme v práci, kým sa náhle nezotmelo. Zrazu bola tma ako v noci. Mohutná čierna stena, za ktorou zmizlo slnko, sa valila na nás. Zvieratá si ľahli na zem. Všetky ležali v jednom smere s natiahnutou hlavou, položenou na zem, otočené zadkom k valiacej sa čiernej stene. Pastieri sa rozbehli, aby čo najrýchlejšie pozbierali mláďatá a zahnali stádo do blízkosti ataru. Naše autá

mali rozsvietené reflektory, aby sme k nim trafili, hoci boli od nás iba na niekoľko krokov. Potom sa spustilo peklo. Nedalo sa dýchať a obzerať sa už vôbec nie. Aj v kabíne bol tlak vetra taký silný, že sme sa dusili. Jemný prach sa dostal dnu aj cez plátennú strechu gauzu. Gobi zmizla v oblaku piesku a štrku. Ohlušujúci hukot vetra a škrípanie kamienkov narážajúcich na kovovú karosériu áut priam trhali bubienky. Drsný prach bol vynesенý vetrom do neuveriteľnej výšky. Podľa lomcovania autom Dorči odhadol rýchlosť vetra na 150 km za hodinu a výšku prachového oblaku na 2000 metrov.

To peklo trvalo večnosť. Tak pol hodiny. Aj polhodina v púštnej búrke je večnosťou. Potom sa tá lietajúca púšť vzdialila a znovu sme videli. Nechceli sme veriť očiám. Okolo nás bolo všetko iné ako pred búrkou. Akoby nás bol vietor premiestnil inde. Krajina vyzerala ako po mohutnom upratovaní. Bolo vyzametané. Piesok a štrk zmizol, zostali len balvany, skaly a jurty. Lutovali sme chudákov domorodcov, lebo veru aj argal, to cenné živočíšne kurivo, bolo veľmi zdecimované. Všetci Mongoli, mimo dojčiat, vyhupli na chrbty koní a išli zachraňovať to, čo sa ešte zachrániť dalo. Nemohli sme pokračovať v práci.

Pracoval som s Alfonzom na atare, ktorý bol najbližšie k našej základni, a preto sme dorazili do nášho tábora prví. Slavo a Dedo mali službu v kuchyni. Príbehli k autu a naraz začali ostrou fistulou hovoriť o hrôzach, ktorú prežili. Oni, čo boli chránení skalami, líčili hrôzy piesočnej búrky nám, ktorí sme ju prežili na ničím nechránenom otvorenom teréne. Kuchynský stan obložili drevenými debnami, a tým ho zachránili. Na ostatné stany nemali čas a mimo horolezeckého stanu Pamír všetky odviaľ vietor vrátane osobnej výbavy, ktorú sme nechali v stanoch. Besný vietor použil celty stanov ako plachtu plachetníc. Oprel sa do nej plnou silou, ktorej nemohli vzdorovať kolíky, na ktoré bola plachta zakotvená silonovými lanami. Vytrhol ich zo zeme a potom sa pustil do hliníkovej konštrukcie, ktorú poprehýbal tak, akoby bola vyrobená z plastelíny. Takto uvoľnený stan sa premenil na lietajúci balón, ktorý pristál na úpäti skalnej steny až po tom, ako ho vietor prestal tlačiť na stenu a vďaka zemskej gravitácii sa vrátil na zem aj s obsahom.

Postupne sa vracali aj ostatní. Po krátkej reakcii v znamení maximálnej zúrivosti nastúpila rozumná realita, ktorú vystriedala všeobecná veselosť. Hrabat sa pod skalnou stenou v kope plachiet, batohov, bielizne a šatstva bola ozaj veľká sranda. Trvalo to dosť dlho, kým si každý vybral z toho obrovského prepleteného chumáča to svoje. Nenašla sa iba jedna košela. Uletela do neznáma. Jardo zavelil: „Pozor!“ Obrátení v smere vzdalujúceho sa vetra sme zaspievali na rozlúčku s košelou Vítr vane pouští... Vo výbave sme mali náhradné stanové tyče a pustili sme sa do obnovenia tábora. Sme vďační nášmu inštinktu, že sme si s Alfonzom vybrali práve ten najmenší horolezecký stan. Obstál aj v púštnej búrke. Dodal nám pocit istoty. Je síce malý, ale dostaneme sa do neho lezením štvornožky a von z neho nohami dopredu. Ležiaca dvojica si musí meniť polohu naraz, lebo v inom prípade by si pomiešali končatiny. Na čelnej stene je opatrený tunelovým uzáverom na spôsob tabakového vrecúška, a preto „nám na nohy netáhne“. Pamír zaťažený našimi telami je pevný ako protitankové zátarasy. Hukot silného vetra nás uspáva. Stan má dobrú izoláciu, je v ňom príjemne teplo. A na ten človečí smrad, ktorý z neho len tak ľahko neunikne, sa dá zvyknúť.